

Fundacja
Court Watch Polska

Jak zwiększyć dostępność sądów dla osób ze szczególnymi potrzebami

Opracowanie poradnika: Angelika Rekowska i Bartosz Piliński

Współpraca: Piotr Sołowij i Małgorzata Kmiec

Toruń 2022

Spis treści

Wstęp	3
Metodologia badań	4
Strona internetowa	6
Otoczenie budynku	9
Przejścia dla pieszych.....	9
Miejsca parkingowe	11
Strefa wejścia	14
Dojście do budynku	14
Oznakowanie budynku.....	15
Pochylnie.....	17
Schody	20
Drzwi wejściowe	22
Dostępność wewnątrz budynku	24
Biuro Obsługi Interesantów lub punkt informacyjny.....	24
Pętle indukcyjne	26
Dostęp do tłumaczenia na Polski Język Migowy	28
Wokandy	30
Dostęp do informacji.....	31
Ewakuacja	33
Toalety	36
Komunikacja pionowa	41
Windy	41
Schody	44
Komunikacja pozioma – korytarze i pomieszczenia sądowe	46
Podsumowanie	51
Polecane materiały	53

Wstęp

W sądach orzeka się o wielu ważnych życiowych sprawach: decyduje się o życiu rodzinnym, rozpatruje kwestie majątkowe, sprawdza prawidłowość decyzji administracyjnych lub rozstrzyga się o winie i karze, gdy ktoś naruszy prawo. Niezwykle ważnym jest, by odbywało się to w bezpiecznych warunkach

i z poszanowaniem godności każdej osoby, która przekracza próg sądu. Równie istotne jest jednak to, by wspomniany próg nie okazał się barierą, która przeszkodzi lub wręcz nie pozwoli dotrzeć oraz w pełni uczestniczyć w postępowaniu przed sądem. Dostępność, w każdym jej aspekcie, jest jedną z kluczowych spraw, która buduje zaufanie ludzi do sądu. Bez tego zaufania nie sposób wyobrazić sobie dobrze działających sądów oraz obywateli akceptujących zapadające w nich wyroki.

Łącząc wieloletnie doświadczenie Fundacji Court Watch Polska w obszarze sądownictwa oraz Fundacji Polska Bez Barrier w zakresie dostępności od początku 2021 roku do końca roku 2022 realizowaliśmy projekt „Wspólnie – Dostępnie – Sprawiedliwie”. Jego głównym celem było zmniejszenie liczby barier dla integracji osób z niepełnosprawnościami poprzez zbadanie dostępności wybranych sądów w Polsce oraz podjęcie działań na rzecz jej poprawy. Jednym z efektów projektu jest ta publikacja, która stanowi podsumowanie badań prowadzonych w sądach w całej Polsce oraz może być pomocna przy wdrażaniu dobrych praktyk w zakresie dostępności.

Potrzeba zagwarantowania odpowiedniego poziomu dostępności wynika zarówno z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak i Konwencji ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych. W ostatnich latach ogromny wpływ na standard dostępności miało również uchwalenie ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych oraz ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Wdrażając powyższe przepisy prawa w życie warto pamiętać, że nie powinny one jedynie formalnie spełniać wymogów zapisanych w poszczególnych przepisach, ale przede wszystkim realizować cele i założenia, które były podstawą do ich uchwalenia, czyli zapewnienie każdemu z nas równego i dostępnego wymiaru sprawiedliwości, a także każdej innej publicznej instytucji.

Metodologia badań

Poradnik „Jak zwiększyć dostępność sądów dla osób ze szczególnymi potrzebami” stanowi podsumowanie badań dostępności sądów przeprowadzonych w ramach projektu „Wspólnie–Dostępnie–Sprawiedliwie”. Zespoły badawcze złożone z przedstawicieli różnych organizacji społecznych z całej Polski prowadziły badania za pomocą zestandaryzowanego narzędzia kontrolnego. Narzędzie składało się z 8 modułów, w ramach których sprawdzano: otoczenie budynku, wejście do budynku, dostęp do informacji, dostępność toalety, komunikację pionową – schody, komunikację pionową – windy, komunikację poziomą – korytarze, stronę internetową.

W trakcie badania uczestnicy projektu korzystali z papierowej wersji narzędzia, a następnie zgromadzone w ten sposób informacje były przetwarzane przez algorytm analizy danych. Na tej podstawie generowano projekt raportu wstępnego, który po dalszym opracowaniu był przedstawiony sądowi. Sąd, który otrzymał wstępny raport, mógł w terminie 14 dni odnieść się do jego treści i przedstawić do niego swoje uwagi.

Po otrzymaniu pisma z odpowiedzią zespół badawczy analizował jego treść i uwzględniał przedstawione zastrzeżenia lub wskazywał, dlaczego nie są one zasadne. Ostateczna wersja raportu trafiała do sądu oraz była publikowana na stronie Fundacji Court Watch Polska pod adresem <https://courtwatch.pl/projekty/projekty-biezace/wspolnie-dostepnie-sprawiedliwie/>.

Zespoły badawcze składały się z przedstawicieli organizacji pozarządowych, którzy zgłosili się do udziału w projekcie. Nie byli to profesjonalni audytorzy zawodowo zajmujący się badaniem dostępności. Każdy z uczestników przeszedł szkolenie z metodologii monitorowania prawa, a także miał możliwość skorzystania ze szkolenia e-learningowego obejmującego wiedzę z zakresu dostępności architektonicznej, informacyjno-komunikacyjnej oraz cyfrowej. Poza narzędziem badawczym każdemu uczestnikowi udostępniono podręcznik „Jak używać narzędzi do monitorowania dostępności sądów”, w którym obrazowo przedstawiono każdy z obszarów poddany badaniu.

Badaniem objęty był budynek sądu, jego najbliższe otoczenie oraz strona internetowa. Próba badawcza wyniosła 26 sądów. Monitoring przeprowadzono na różnych szczeblach organizacji sądów:

- w 15 sądach rejonowych (SR Opolo, SR Toruń, SR Wieliczka, SR Poznań Grunwald i Jeżyce,

SR Warszawa- Żoliborz, SR Katowice-Zachód, SR Szczecin-Centrum, SR Gdańsk-Południe, SR Warszawa Praga-Południe, SR Nowy Targ, SR Poznań Stare Miasto, SR Pruszków, SR Wołomin, SR Warszawa-Mokotów, SR Żywiec),

- w 6 sądach okręgowych (SO Konin, SO Toruń, SO Warszawa-Praga, SO Białystok, SO Warszawa, SO w Poznaniu – XIV Zamięjskowy Wydział Cywilny z siedzibą w Pile),
- w 3 sądach apelacyjnych (SA Kraków, SA Warszawa, SA Poznań)
- w 2 sądach administracyjnych (WSA w Lublinie i NSA)

Dobór sądów, w których przeprowadzono badanie wynikał z możliwości oraz lokalizacji organizacji uczestniczących w projekcie. Zwykle badały one dostępność swojego lokalnego sądu, który będą mogły monitorować pod tym kątem również w przyszłości. W związku z tym zebrane dane nie stanowią reprezentatywnej próby dla wszystkich sądów w Polsce, lecz stanowią pewien wycinek sytuacji oparty na przebadanych w projekcie sądach.

Monitoringi przeprowadzone zostały zgodnie z tzw. łańcuchem dostępności. Zakłada on badanie dostępności od momentu podjęcia decyzji o odwiedzeniu danego miejsca, poprzez podróż (możliwość dojazdu komunikacją publiczną, dostępne miejsca parkingowe, zapewnienie dojścia do budynku), wizytę w budynku (dostępna strefa wejściowa, toalety, windy czy punkt obsługi interesantów), aż do momentu powrotu do domu. Również zestandaryzowane narzędzie kontrolne zostało przygotowane zgodnie z ideą łańcucha dostępności i w ten sposób przedstawiamy dane w poradniku.

Dane prezentowane na wykresach uwzględniają budynki, w których zespoły monitorujące udzieliły odpowiedzi

„tak”, „nie” lub „nie dotyczy” na poszczególne pytania. Wykres opisany jako „% tak” obrazuje proporcję odpowiedzi „tak” w stosunku do sumy odpowiedzi „tak” i „nie”. Liczebności w poszczególnych pytaniach mogą się różnić z dwóch powodów. Po pierwsze, nie uwzględnialiśmy w tabelach braków danych.

Po drugie, niektóre monitorowane elementy infrastruktury budynków występowały w nich w różnych ilościach, np. wejścia, schody, windy, korytarze lub toalety oznaczone jako dostosowane dla osób z niepełnosprawnościami. Każde z nich było sprawdzane osobno i liczebności w tabelach nie odnoszą się do budynków, ale do sztuk tych elementów infrastruktury we wszystkich przebadanych budynkach w sumie.

Strona internetowa

Strona internetowa sądu powinna być dostępna cyfrowo, by każdy mógł się w pełni zapoznać z treścią zamieszczonych na niej informacji. My wszyscy, nawet nie zdając sobie z tego sprawy, na co dzień korzystamy z dostępności cyfrowej – np. powiększając tekst lub zdjęcie albo zmieniając kontrast. Taka możliwość jest jednak najistotniejsza dla osób z niepełnosprawnościami, przede wszystkim osób niewidomych i słabowidzących.

Najważniejszym dokumentem opisującym zalecenia dotyczące tworzenia dostępnych serwisów internetowych jest WCAG (skrót od angielskiego Web Content Accessibility Guidelines, co można przetłumaczyć jako wytyczne dla dostępności internetowej). Strony internetowe sądów powinny być zgodne ze standardem dostępności WCAG 2.1 na poziomie AA. Szczegółowo kwestię dostępności cyfrowej stron internetowych prowadzonych przez podmioty publiczne, w tym sądy, regulują przepisy ustawy z dnia 4 kwietnia 2019 roku o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych.

Tabela 1. Stan dostępności cyfrowej stron internetowych sądów

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Informacje są podane w prostym języku	68%	17	8	0
Filmy wyposażono w napisy i tłumaczenie na PJM	46%	6	7	12
Zdjęcia mają opisy alternatywne	13%	2	14	9
Sąd nie umieszcza na stronie skanów dokumentów	46%	11	13	1

Każdy sąd na swojej stronie internetowej powinien zamieścić deklarację dostępności, czyli dokument, który wskazuje, czy witryna danego sądu jest dostępna cyfrowo i w jakim zakresie. W deklaracji sąd ma obowiązek również poinformować o dostępności architektonicznej i komunikacyjnej budynków otwartych dla osób przychodzących do sądu i korzystających z jego usług. Z dokumentu powinno jasno wynikać m.in. to, czy do gmachu można wjechać na wózku, czy jest zapewniony dostęp do tłumacza PJM, czy możliwe jest wejście z psem przewodnikiem itd.

W większości przebadanych stron internetowych informacje umieszczane przez sądy były podane w prostym języku. Zasada „prostego języka” powinna być standardem w komunikacji instytucji publicznych, co jest szczególnie ważne dla możliwości zrozumienia treści i zachowania standardu dostępności. Należy przy tym jednak pamiętać, że tekst napisany prostym językiem to nie to samo co tekst łatwy do czytania i zrozumienia (z ang. easy to read and understand). Ten drugi typ tekstu jest przede wszystkim odpowiedzią na potrzebę dostępu do informacji osób, które mają problemy natury poznawczej, czyli m.in. osób z różnymi rodzajami dysleksji, osób z niepełnosprawnością intelektualną, chorujących psychicznie, z demencją starczą czy osób, które słabo znają język polski, takich jak obcokrajowcy czy osoby głuche/Głusi od urodzenia. Świetny przykład zastosowania tekstu łatwego do czytania i zrozumienia można znaleźć na stronie internetowej Urzędu Gminy Miasta Marki¹.

Prawie w połowie przebadanych przypadków sądy umieszczały na swoich stronach internetowych filmy, które były opatrzone napisami i tłumaczeniem na Polski Język Migowy (dalej: PJM). Czasami warunki panujące w danym momencie nie pozwalają na to, by słuchać wypowiedzi, np. podczas podróży pociągami. Wtedy napisy w filmie są idealnym rozwiązaniem dla większości osób. Warto zaznaczyć, że osoby głuche/Głusi, szczególnie od urodzenia, w większości nie znają języka polskiego. PJM ma inną gramatykę niż język polski, dlatego w ich przypadku same napisy nie zapewnią dostępności prezentowanych w filmiku treści. To z tego względu tak istotnym jest wyposażanie filmów w tłumaczenie na PJM.

Z przeprowadzonego badania wynika, że największym problemem, jeśli chodzi o zapewnienie dostępności cyfrowej stron internetowych sądów, jest brak opisanie grafik tekstami alternatywnymi. Jeżeli umieszczane na stronie internetowej zdjęcia czy grafiki nie będą opatrzone tekstem alternatywnym, wówczas prezentowane na nich informacje nie będą dostępne dla osób niewidomych – program czytający ekran je pominie. Czytnik ekranu nie poradzi sobie również ze skanami dokumentów. Dlatego tak ważnym jest, aby wszystkie dokumenty zamieszczane na stronach internetowych były w wersji dostępnej cyfrowo. Jeden z sądów tłumaczył, że zamieszcza dokumenty w formie skanów, ponieważ tylko tak można pokazać, że są one opatrzone w pieczęcie czy odręczne podpisy, czyli ważne elementy uwierzytelniające. Sądy zamieszczają dokumenty w formie skanów również w obawie, że wstawienie pliku w edytowalnym formacie spowoduje możliwość ingerencji w jego treść. Nie można zgodzić się z tą argumentacją, ponieważ każdy dokument opublikowany w Biuletynie Informacji Publicznej jest dokumentem urzędowym. Zgodnie z przepisami ustawy o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych wszystkie

---

¹ Urząd Miasta Marki, Tekst łatwy do czytania (ETR), http://www.marki.pl/3440-tekst_latwy_do_czytaniaetr [dostęp: 12.11.2022]

dokumenty publikowane przez podmiot publiczny po 23 września 2018 roku muszą być dostępne cyfrowo. Z ustawy tej jasno wynika zakaz publikacji skanów i konieczność przygotowania dokumentów w wersji dostępnej cyfrowo.

Wskazówki i rekomendacje

1. Bezszerzyfowa, duża czcionka (min. 12 punktów), optymalna interlinia (min. 1,5 szerokości wiersza) oraz dobrze dopasowany kontrast między tekstem a tłem znacząco poprawią komfort czytania oraz zapewnią dostęp do treści umieszczanych na stronie osobom słabowidzącym oraz mającym problemy natury poznawczej.
2. W przypadku obaw dotyczących ważności dokumentu rekomendujemy zamieszczanie go w dwóch wersjach: skanu oznaczonego tekstem alternatywnym oraz w pliku przeszukiwalnym.
3. W przypadku konieczności umieszczenia na stronie internetowej treści dokumentu niewytworzonego przez dany sąd, a otrzymanego z innej instytucji w formie skanu, rekomendujemy zaopatrzenie takiego skanu w tekst alternatywny, informujący o treści dokumentu.

Otoczenie budynku

Przejścia dla pieszych

Jeżeli w najbliższym otoczeniu budynku sądu wyznaczono przejścia dla pieszych, powinny one zostać zaopatrzone w sygnalizację świetlną oraz dźwiękową i/lub wibracyjną. Krawężniki przed przejściem dla pieszych należy obniżać do maksymalnej wysokości 2 cm, by poruszanie się było komfortowe dla użytkowników wózków, osób korzystających z pomocy ortopedycznych oraz rodziców/opiekunów z dziećmi. Dla pełnego dostosowania przejścia dla pieszych dobrze byłoby, gdyby znajdowało się przed nim oznaczenie dotykowe, tj. fakturowy pas o szerokości 0,6-0,9 m, w dobrym stanie technicznym. Oznaczenie to powinno być skonstrastowane w stosunku do pozostałej nawierzchni, dzięki czemu będzie łatwe do zauważenia również przez osoby z niepełnosprawnością wzroku.

Tabela 2. Przejścia dla pieszych

		% tak	tak	nie	nie dotyczy
Na przejściach dla pieszych prowadzących do budynku zastosowano sygnalizację świetlną.		26%	6	17	11
Na przejściach dla pieszych prowadzących do budynku zastosowano sygnalizację dźwiękową.		26%	6	17	11
Na przejściach dla pieszych prowadzących do budynku zastosowano rampy krawężnikowe lub obniżenie krawężnika do wysokości poniżej 20 mm.		68%	15	7	12
Granica między chodnikiem a jezdnią została oznaczona za pomocą zmiany faktury nawierzchni.		59%	17	12	5

W większości przebadanych przypadków, gdzie w otoczeniu sądu znajdowało się przejście dla pieszych, zastosowano rampy krawężnikowe lub obniżenie krawężnika do wysokości poniżej 2 cm oraz zmianę faktury nawierzchni na granicy między chodnikiem a jezdnią. Najbardziej niedostosowanym obszarem w obrębie przejść dla pieszych prowadzących do budynków sądowych jest brak ich wyposażenia w sygnalizację świetlną i dźwiękową. Przejścia dla pieszych, które mają ww. rodzaje sygnalizacji są przejściami w pełni bezpiecznymi dla wszystkich użytkowników ruchu drogowego. Dlatego tak ważne jest, by przejścia dla pieszych prowadzące do sądu były wyposażone w taką sygnalizację.

Co prawda ustawodawca nie nałożył na sądy, jako podmioty publiczne, obowiązku zapewnienia dostępności architektonicznej otoczenia budynku, jednak należy pamiętać, że dostępność otoczenia przekłada się na dostępność sądu. Budynki sądowe z nawet najlepszymi rozwiązaniami zapewniającymi dostępność, będą niedostępne, jeżeli ich znalezienie lub dotarcie do nich będzie utrudnione.

Po przesłaniu raportów wstępnych z badań sądów, wiele organizacji pozarządowych przeprowadzających badanie otrzymało informacje o złożeniu przez władze sądu wniosków do zarządcy dróg o dostosowanie przejść dla pieszych prowadzących do budynku. Takie działanie pokazuje, że nawet w sytuacji, gdy brak dostępności nie leży w obszarze kompetencji sądu może on podjąć działania na rzecz jej wdrażania w swoim otoczeniu.

W jednej z odpowiedzi sąd, któremu zwrócono uwagę na brak przejść dla pieszych w najbliższym otoczeniu sądu, wskazał, że prawidłowo oznakowane przejście znajduje się obok innego sądu przy tej samej ulicy. W tym konkretnym wypadku odległość od budynku sądu do najbliższych przejść dla pieszych to około 100 m, co stanowi zbyt dużą odległość. Przy tym dojście do budynku z drugiej strony wymaga przejścia przez jezdnię, na której nie ma pasów, a jedynie obniżenia krawężników. Wprawdzie w tym zakresie sąd nie ma obowiązku podejmowania dodatkowych działań, jednak warto uświadomić sobie, że stworzenie kolejnego przejścia dla pieszych w zdecydowany sposób ułatwi dotarcie do sądu wszystkim osobom, zwłaszcza tym ze szczególnymi potrzebami.

Wskazówki i rekomendacje

1. Jeżeli w najbliższym otoczeniu sądu nie ma przejścia dla pieszych lub nie jest ono odpowiednio dostosowane, warto złożyć wniosek do zarządcy dróg o wprowadzenie zmian, które zapewnią pełną dostępność tego przejścia (obniżenie krawężnika, oznaczenia fakturowe, sygnalizacja świetlna i/lub dźwiękowa).
2. Jak w każdym innym przypadku, jeśli przejście dla pieszych prowadzące do budynku sądu nie jest dostosowane, dobrze o tym poinformować na stronie internetowej. Jasna informacja pozwoli osobom z niepełnosprawnościami ustalić, w jaki sposób i przy użyciu jakich środków dostaną się do budynku sądu.

Miejsca parkingowe

Minimalne wymiary dostępnych miejsc parkingowych to 2,6 x 5 m przy parkowaniu prostopadłym albo 3,6 x 6 m przy parkowaniu równoległym². Wymiary te umożliwiają swobodne wsiadanie i wysiadanie z pojazdu oraz poruszanie się wokół niego na wózku. Poza wyznaczeniem miejsc parkingowych o odpowiednich wymiarach istotnym jest także umożliwienie osobie kierującej pojazdem lub innemu osobom znajdującym się w pojeździe, bezpiecznego i bezproblemowego dostania się na chodnik, bez konieczności przemieszczania się po jezdni.

Aby umożliwić komfortowe wejście na chodnik, należy zastosować miejscowe obniżenia krawężników (minimalnie na długości 1 m, najlepiej na całej długości/szerokości miejsca parkingowego) lub rampę o nachyleniu nie większym niż 12%³.

Miejsca parkingowe należy prawidłowo oznaczyć. Na parkingach wielostanowiskowych oraz przy wyznaczonych kilku stanowiskach dostępnych obok siebie należy umieścić znak pionowy D-18 „parking” z tabliczką T-29, na której namalowany jest symbol osoby z niepełnosprawnością oraz znak poziomy P-18 „stanowisko postojowe” z symbolem P-24 „miejsce dla pojazdu osoby niepełnosprawnej”. Poza tym nawierzchnia całego obszaru miejsca postojowego powinna być pomalowana na niebiesko.

Natomiast w strefach, gdzie dopuszczony jest postój pojazdów, ale nie ma wydzielonych stanowisk i gdzie występują pojedyncze koperty, należy umieścić znak pionowy D-18a „parking – miejsce zastrzeżone” z tabliczką T-29, na której namalowany jest symbol osoby niepełnosprawnej oraz znak poziomym P-20 „koperta” z symbolem P-24 „miejsce dla pojazdu osoby niepełnosprawnej” i również w tym wypadku nawierzchnia całego obszaru miejsca postojowego powinna być pomalowana na niebiesko⁴.

Większość miejsc parkingowych/postojowych dla osób z niepełnosprawnościami znajdowała się w najbliższym sąsiedztwie (dostosowanego) wejścia do budynku sądu. Duży odsetek przebadanych

² Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U.2022.1225).

³ P. Tota, M. Miśkowiec, „Standardy dostępności dla Miasta Stołecznego Warszawy”, Warszawa 2017.

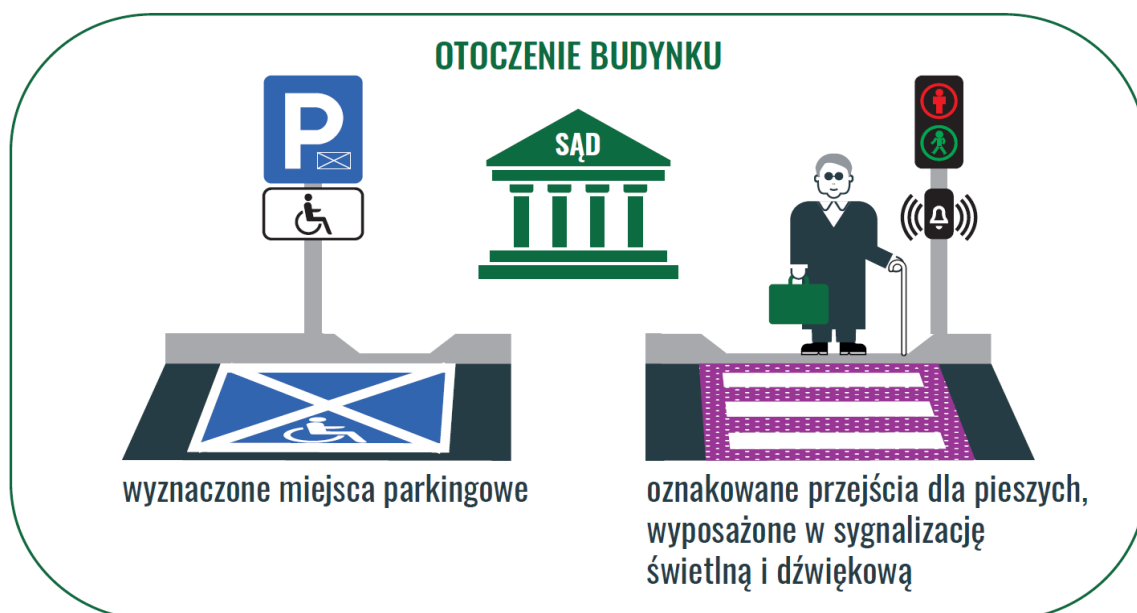
⁴ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 3 lipca 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków technicznych dla znaków i sygnałów drogowych oraz urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego i warunków ich umieszczania na drogach (Dz.U.2019.2311).

miejsc parkingowych dla osób z niepełnosprawnościami miał prawidłowe oznakowania pionowe i poziome, rzadziej oznaczenie nawierzchni w kolorze niebieskim. Do miejsca parkingowego dla osób z niepełnosprawnością nie przylegał ciąg pieszy lub dojście, na którym nie wolno parkować – to był najczęściej zaobserwowany problem. Równie istotnym, co wyznaczenie miejsc parkingowych o odpowiednich wymiarach w pobliżu wejścia do sądu, jest także umożliwienie osobie kierującej pojazdem lub innym osobom znajdującym się w pojeździe bezpiecznego i bezproblemowego dostania się na chodnik, bez konieczności przemieszczania się po jezdni.

Tabela 3. Miejsca parkingowe dla osób z niepełnosprawnością

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
W najbliższym sąsiedztwie wejścia wyznaczono miejsca postojowe dla osób z niepełnosprawnościami.	74%	25	9	0
Wejście w pobliżu którego zlokalizowano miejsce postojowe dla osób z niepełnosprawnościami jest dostępne dla osób z niepełnosprawnościami.	77%	24	7	3
Najbliższe miejsce postojowe dla osób z niepełnosprawnościami zostało prawidłowo oznaczone za pomocą koloru niebieskiego.	70%	21	9	4
Najbliższe miejsce parkingowe dla osób z niepełnosprawnościami zostało prawidłowo oznaczone za pomocą znaku pionowego.	83%	25	5	4
Najbliższe miejsce parkingowe dla osób z niepełnosprawnościami zostało prawidłowo oznaczone za pomocą znaku poziomego.	83%	25	5	4
Do najbliższego miejsca postojowego dla osób z niepełnosprawnościami przylega z obu stron ciąg pieszy lub dojście, na którym nie wolno parkować.	29%	9	22	3
Dostępne miejsce parkingowe ma odpowiednie wymiary.	47%	14	16	3
Dostępne miejsce parkingowe ma odpowiednie wymiary.	59%	16	11	6

Z przeprowadzonych przez organizacje badań wynika również, że nie zawsze sądy mają możliwość wyznaczenia miejsca parkingowego dla osób z niepełnosprawnościami w najbliższym otoczeniu wejścia do sądu, np. z uwagi na to, że teren, przy którym leży sąd, stanowi własność innego podmiotu. Wtedy dobrą praktyką jest informowanie o tym, dlaczego nie ma miejsc postojowych w pobliżu sądu i gdzie znajduje się najbliższe wyznaczone miejsce dla osób z niepełnosprawnością.

W przypadku jednego z monitorowanych sądów było prawidłowo oznaczone miejsce parkingowe w bliskiej odległości od wejścia do budynku, jednakże znajdowało się ono na parkingu sądowym, na który wstęp mieli jedynie pracownicy sądu. Zarówno na stronie internetowej sądu, jak i na tablicy informacyjnej wewnątrz budynku, nie było informacji, czy interesanci z niepełnosprawnością mogą skorzystać z takiego miejsca. Odpowiedzi nie potrafili udzielić także pracownicy ochrony wpuszczający kierujących autami na teren parkingu. Opisana sytuacja pokazuje jak ważne jest zamieszczanie jasnych informacji o dostępności miejsc parkingowych w najbliższym otoczeniu budynku sądu.

Wskazówki i rekomendacje

1. Nie zawsze wyznaczenie dostępnego miejsca parkingowego leży w gestii administracji konkretnego budynku sądu, istnieje wiele sytuacji, kiedy sąd nie dysponuje własnym terenem, na którym można wydzielić miejsca parkingowe. W takim przypadku należy zgłosić się do odpowiedniej instytucji sprawującej zarząd nad drogami w danym miejscu z wnioskiem o wyznaczenie dostępnego miejsca parkingowego w pobliżu budynku sądu.
2. Czasami największym problemem, jeśli chodzi o dostępność miejsc parkingowych dla osób

z niepełnosprawnościami jest brak informacji. Rekomendujemy zamieszczanie na stronie internetowej oraz tablicy informacyjnej sądu informacji o dostępności (lub braku) miejsc parkingowych dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, ze wskazaniem odległości miejsca parkingowego od (dostępnego) wejścia do budynku sądu.

3. Dobrym rozwiązaniem jest również stosowanie w pobliżu miejsc postojowych dla osób z niepełnosprawnościami miejsc dla osób ze szczególnymi potrzebami – np. miejsca dla rodziny z małymi dziećmi. Miejsce takie powinno mieć wymiary zbliżone do miejsca dla osoby z niepełnosprawnościami i być wyróżnione kolorem innym niż niebieski oraz np. piktogramem i znakiem rodziny.

Strefa wejścia

Dojście do budynku

Ciąg pieszy prowadzący do budynku sądu (chodniki lub alejki) to trasa o szerokości co najmniej 1,5 m pozwalająca na swobodne minięcie się osoby na wózku/z wózkiem dziecięcym i pieszego. Natomiast szerokość umożliwiająca komfortowe poruszanie się wynosi 2 m i pozwala na swobodne minięcie się dwóch osób na wózku/z wózkami dziecięcymi lub dwóch par osób.

Trasa dojścia do sądu musi być wolna od przeszkód terenowych (jak np. kosze na śmieci, ławki, wiaty przystankowe, automaty biletowe czy stałe lub tymczasowe reklamy) mogących utrudniać, a niekiedy nawet uniemożliwiać, fizyczne wejście do budynku.

Dostosowany ciąg pieszy powinien mieć także pas prowadzący, tj. element ścieżki dotykowej o szerokości minimalnej 0,25 m, zbudowany z elementów z podłużnymi wypukłościami (np. płyty ryflowane), ułożony powyżej lub na poziomie posadzki/chodnika.⁵

⁵ Def. za: Polski Związek Niewidomych – <https://pzn.org.pl/wp-content/uploads/2015/10/Projektowanie-i-adaptacja-przestrzeni-do-potrzeb-osob-niewidomych-i-slabowidzacych-pelna-wersja.pdf>, s. 20.

Tabela 4. Dojście do sądu

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Dojście do budynku ma odpowiednią szerokość.	88%	36	5	1
Ciąg pieszy (chodnik) prowadzący do budynku ma oznaczenia fakturowe lub oznaczenia kolorystyczne.	13%	5	35	2

Przy większości zbadanych budynków sądów zapewniono ciąg pieszy o wymaganej minimalnej szerokości 1,5 m. Jednak niewielki odsetek zbadanych stref dojścia, bowiem tylko 13%, miało oznaczenia fakturowe. Stosowanie wszelkiego rodzaju wypukłych map jest niezwykle ważne z punktu widzenia osób niewidomych – w zdecydowany sposób ułatwia im orientację w terenie.

Wskazówki i rekomendacje

- Planując ułożenie pasów prowadzących należy pamiętać o:
  - wyznaczeniu możliwie jak najkrótszej, najprostszej i logicznej trasy,
  - zachowaniu minimalnego (0,9 m) dystansu środka pasa prowadzącego od przeszkód (ławki, kosze na śmieci, małe drzewa, urządzenia wolnostojące),
  - liniowym kierunku ułożenia (jedynie w szczególnych wypadkach dopuszczalne jest ułożenie po łuku),
  - zachowaniu minimalnej szerokości pasa prowadzącego (0,3 m),
  - możliwym omijaniu pokryw, włazów i innych elementów występujących w nawierzchni ciągu pieszego.
- Jak w przypadku innych obszarów, najważniejsza jest kwestia prawidłowego poinformowania o stanie technicznym ciągu pieszego prowadzącego do budynku sądu.

Oznakowanie budynku

Budynek sądu powinien być czytelnie i wyraźnie oznakowany, czyli mieć w widocznym miejscu informację, co się w nim znajduje. Minimalne wymagania dotyczące oznaczenia to umieszczenie na fasadzie budynku tablicy informacyjnej z nazwą sądu, godłem oraz tablic z nazwami poszczególnych wydziałów, jeśli w budynku nie znajdują się wszystkie wydziały i oddziały danego sądu. Optymalna wysokość montażu tablicy to 1,8-2,2 m od podłoża, co umożliwia swobodne

odczytanie zawartych na nich informacji z odległości 4,6-5,2 m⁶.

37 z 42 przebadanych budynków ma umieszczoną na zewnątrz budynku tabliczkę urzędową z nazwą sądu i godłem. Oznakowania te są wyraźne i czytelne. Jednak w sytuacji, kiedy sąd mieści się w więcej niż jednym budynku, tylko w niewielkim odsetku, bo zaledwie w 28% przebadanych przypadków, zastosowano prawidłowe oznaczenia. Każdy powinien móc się dowiedzieć, co znajduje się w budynku sądu, bez konieczności wchodzenia do niego. Stąd ważnym jest, by w przypadku dwóch lub kilku budynków danego sądu, umieszczać na zewnątrz każdego z nich tabliczki informujące o tym, jakie wydziały się w nim znajdują. Kluczowe jest również zamontowanie ww. tabliczek możliwie najbliżej głównego wejścia do budynku.

Tabela 5. Oznakowanie budynku sądu

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Budynek jest oznakowany tabliczką urzędową z nazwą sądu i godłem w wyraźny i czytelny sposób.	88%	37	5	0
Na zewnątrz budynku znajdują się tabliczki zawierające informacje o wydziałach sądu.	28%	11	29	2

W trakcie badania odnotowano taką sytuację: budynek sądu mieścił się na styku dwóch ulic – tablica z nazwą sądu i godłem znajdowała się przy starych, od dawna nieużywanych i niedostępnych drzwiach. Właściwe wejście do budynku mieściło się przy innej ulicy i nie było w żaden sposób oznakowane. Niestety również informacje na stronie internetowej wskazywały błędne wejście do budynku. Takie sytuacje są mylące i powodują niepotrzebny stres związany z dostaniem się do sądu.

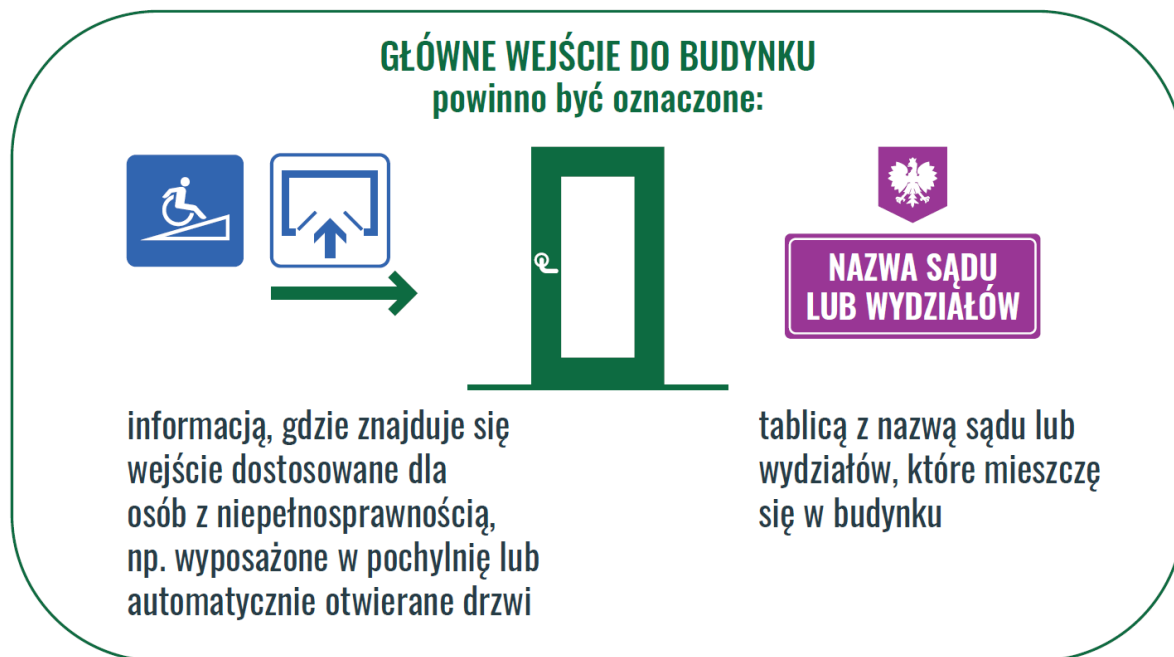
Wskazówki i rekomendacje

1. W wyjątkowych sytuacjach, gdy nie ma miejsca na fasadzie budynku, należy umieścić tablice z nazwami budynku wydziałów wewnątrz, w bezpośrednim sąsiedztwie drzwi wejściowych.
2. Na stronie internetowej sądu należy podać informację o lokalizacji budynku sądu. Jeżeli sąd mieści się w dwóch lub kilku budynkach, należy poinformować, jakie wydziały znajdują się w każdym z nich.
3. Oznakowanie wejścia do sądu powinno być aktualne. Jeśli nastąpiła zmiana wejścia do budynku,

⁶ Jeśli chodzi o optymalną wielkość czcionki, która spełnia wymagania identyfikacji budynków użyteczności publicznej, to określono ją w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 7 grudnia 1955 w sprawie tablic i pieczęci urzędowych (Dz.U.1955.47.316).

należy przenieść wszystkie tablice informacyjne z nazwą sądu i/lub wydziałów znajdujące się w budynku w pobliże nowego wejścia. Informację o zmianie wejścia do budynku należy umieścić także na stronie internetowej sądu.

4. Warto zadbać również o dostępność informacji. W miarę możliwości informacja o tym, co znajduje się w budynku, powinna być również dostępna dla osób posługujących się alfabetem Braille'a.

Pochylnie

Optymalnym rozwiązaniem jest umieszczenie wejścia do budynku sądu na poziomie gruntu. Brak dodatkowych, fizycznych barier pozwala samodzielnie wejście do sądu, bez konieczności nakładania drogi lub korzystania z pomocy innych osób. Natomiast wszelkiego rodzaju wejścia alternatywne dla osób z niepełnosprawnościami powinny być stosowane jedynie w wyjątkowych sytuacjach.

Pamiętajmy jednak, że większość sądów mieści się w gmachach wybudowanych przed wieloma latami, często objętych opieką konserwatora zabytków. Dlatego, kiedy główne wejście stanowi barierę nie do pokonania, tak ważne jest zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami alternatywnych sposobów na dostanie się do wnętrza budynku.

Jedną z alternatyw jest pochylnia, czyli element przestrzeni lub budynku umożliwiający pokonanie różnicy poziomów dwóch powierzchni bez konieczności wykorzystania schodów.

Dopuszczalne nachylenie pochylni zewnętrznej służącej do pokonania wysokości ponad 0,5 m w wypadku pochylni zadaszanej (lub usytuowanej wewnątrz budynku) wynosi 8%, a w przypadku pochylni zewnętrznej niezadaszanej 6%. Długość pojedynczego biegu pochylni nie może przekraczać 9 m⁷, a minimalna szerokość pochylni wymagana przepisami prawa to 1,2 m (mierzona w najwęższym miejscu). Należy też wyposażyć pochylnię w krawężniki, uniemożliwiające zsuniecie się kół wózka. Krawężniki takie powinny być umieszczone na minimalnej wysokości cm po obu stronach pochylni, wzdłuż całej jej długości. Pochylnie należy wyposażyć w obustronne poręcze zamontowane na dwóch wysokościach (0,75 m i 0,9 m). Odległość między przeciwległymi poręczami powinna wynosić 1-1,1 m. Zarówno na początku, jak i na końcu pochylni konieczne jest zapewnienie poziomej płaszczyzny ruchu o długości 1,5 m. Sugerowanym rozwiązaniem jest zapewnienie przestrzeni manewrowej o wymiarach 1,5 x 1,5 m⁸. Początek i koniec pochylni powinien być ponadto wyróżniony za pomocą zmiennej faktury i kontrastu kolorystycznego (faktura ostrzegawcza o szerokości nie mniejszej niż 0,4 m i nie większej niż 0,6 m, w odległości 0,5 m przed krawędzią pochylni).

Zdecydowana większość wejść do budynków sądów nie znajduje się na poziomie gruntu. Tylko mniej niż połowa przebadanych budynków wyposażona jest w pochylnie. Należy też zauważyć, że nawet kiedy przy budynku sądu znajdujemy pochylnię, to w żadnych z monitorowanych przypadków nie spełniała ona wszystkich badanych parametrów. Najczęściej prawidłowe dostosowanie pochylni nie wymaga jej rozbiórki i generalnego remontu, a jedynie dokonania małych kosmetycznych zmian.

Podobnie, jak przy innych badanych obszarach, największym problemem jest brak informacji. W kilku z monitorowanych budynkach pochylnia znajdowała się przy głównym (i nierzadko jedynym) wejściu do sądu, wobec czego osoby chcące z niej skorzystać miały jasną informację o jej istnieniu. Jednak dość często wejścia dostosowane dla osób z niepełnosprawnościami, najczęściej wyposażone w pochylnię, znajdowały się z innej strony budynku i sporadycznie można było znaleźć o tym informację przy wejściu głównym.

W jednym z przebadanych budynków, mimo istnienia pochylni, wejście do niego jest bardzo utrudnione. Aby dostać się na pochylnię trzeba bowiem skorzystać z pomocy pracownika sądu, dzwoniąc najpierw przez domofon umieszczony na bramie zamkniętego ogrodzenia. Dopiero wtedy przychodzi pracownik sądu, który otwiera bramę i pomaga poruszać się po pochylni prowadzącej do wejścia. Na tym jednak trudności się nie kończą. Za drzwiami wejściowymi znajdują się schody, które również należy pokonać. Na szczęście obok schodów znajduje się podnośnik, z którego można

⁷ Dz.U.2022.1225, op. cit.

⁸ Dz.U.2022.1225, op. cit.

skorzystać, lecz do tego również niezbędna jest pomoc pracownika sądu. Odrębne wejście dla osób z niepełnosprawnościami nie spełnia więc swoich funkcji, gdyż poza teoretyczną dostępnością, w praktyce wejście do wnętrza budynku jest bardzo utrudnione. Poza opisanymi przeszkodami natury praktycznej, również przy wejściu głównym nie znajduje się żadna informacja o innym, „dostosowanym” wejściu i jego lokalizacji.

Tabela 6. Pochylnia

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Budynek jest oznakowany tabliczką urzędową z nazwą sądu i godłem w wyraźny i czytelny sposób.	88%	37	5	0
Na zewnątrz budynku znajdują się tabliczki zawierające informacje o wydziałach sądu.	28%	11	29	2
Wejście znajduje się na poziomie gruntu (brak różnicy wysokości)	33%	13	26	2
Do wejścia prowadzi pochylnia	47%	17	19	6
Przed początkiem i na końcu pochylni znajduje się przestrzeń manewrowa o odpowiednich wymiarach.	65%	11	6	25
Szerokość pochylni jest wystarczająca.	59%	10	7	25
Długość pojedynczego biegu pochylni nie przekracza 9 m.	78%	14	4	24
Krawężniki pochylni mają odpowiednią wysokość.	50%	9	9	24
Odstęp między poręczami pochylni jest zgodny z przepisami.	60%	9	6	27
Poręcze zainstalowane są na odpowiedniej wysokości.	44%	7	9	26
Początek i koniec biegu pochylni jest wyróżniony przy pomocy kontrastowego koloru oraz zmiany w fakturze.	11%	2	16	24

Powyższy przykład porusza jeszcze kwestię problemów z obsługą alternatywnych urządzeń, takich jak podnośniki czy schodolazy. Możliwość skorzystania ze sprzętu jest z reguły uzależniona od dostępności personelu, co znaczenie wydłuża czas dostania się do budynku. Sprzęt ten jest masywny, mało estetyczny i stosunkowo drogi. Dodatkowo, żeby skorzystać ze schodolazu, należy przesiąść się ze swojego wózka na wózek schodolazu. Dla wielu użytkowników może to być niemożliwe lub niekomfortowe.

Wskazówki i rekomendacje

1. Zasadą powinno być umożliwienie wejścia do budynku każdej osobie głównym wejściem. Jest to ważne, ponieważ to tam znajdują się wszystkie najważniejsze informacje oraz usługi, z których korzystają osoby przychodzące do sądu. Jeżeli nie jest to możliwe sąd powinien zapewnić osobom ze szczególnymi potrzebami odpowiednie usprawnienia lub alternatywne wejście do budynku. Warto przy tym pamiętać, że powinno ono gwarantować swobodne i samodzielne poruszanie się przez wchodzącą osobę.
2. Jeżeli dostosowanie głównego wejścia dla osób ze szczególnymi potrzebami jest niemożliwe lub bardzo utrudnione, rozwiązaniem w takich przypadkach jest dostosowanie innego wejścia (bocznego lub tylnego).
W takich sytuacjach należy dołożyć wszelkich starań, aby wejście dostępne znajdowało się jak najbliżej drzwi głównych i koniecznie trzeba zadbać o czytelną informację dotyczącą trasy dojścia do wejścia dostępnego.
3. Kiedy nie ma możliwości zastosowania projektowania uniwersalnego ani racjonalnych usprawnień, brak fizycznej dostępności architektonicznej możemy zrekompensować, zapewniając pomoc kompetentnego personelu. Szkolenie wybranego personelu powinno obejmować obsługę osób ze szczególnymi potrzebami, w tym wiedzę o tym, jak pomóc w załatwieniu danej sprawy w BOI lub kasie sądu. Pracownicy powinni wiedzieć, jak należy zadbać o komfort i dyskrecję osób ze szczególnymi potrzebami, tak by czuły się one szanowane.
4. W przypadku budynków sądów objętych opieką konserwatora należy pamiętać o możliwości występowania o zgodę na dokonanie zmian w budynku. Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wprowadzony został obowiązek uwzględnienia możliwości adaptacji obiektu zabytkowego, także pod kątem dostosowania go do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami i uwzględnienia wyników tej analizy w dokumentacji konserwatorskiej.

Schody

Szerokość biegu schodów zewnętrznych nie może być mniejsza niż 1,2 m, jeżeli mowa o szerokości mierzonej między poręczami lub – jeżeli jest tylko jedna poręcz – szerokości pomiędzy poręczą a powierzchnią ściany. Schody zewnętrzne powinny być wyposażone w obustronne poręcze, a jeżeli schody mają szerokość powyżej 4 m również w balustradę pośrednią. Szerokość stopni w budynkach użyteczności publicznej powinna wynosić co najmniej 35 cm.

Konieczne jest także oznaczenie stopni kolorem kontrastującym z kolorem posadzki, np. biała lub żółta taśma na ciemnych schodach lub czarna taśma na jasnych schodach. Zaleca się oznaczenie co najmniej pierwszego i ostatniego stopnia, a kiedy stopnie są trzy lub jest ich więcej należy każdy z nich oznaczyć kontrastowym pasem o szerokości 4-5 cm. Powyższe normy wynikają z Rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie oraz normy ISO 21542:2011.

Tabela 7. Schody prowadzące do wejścia do budynku sądu

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Do wejścia prowadzą schody zewnętrzne.	72%	28	11	3
Schody zewnętrzne wyposażone są w poręcze.	57%	16	12	14
Schody o szerokości biegu powyżej 4 m wyposażone są w dodatkową balustradę pośrednią.	46%	6	7	29
Szerokość użytkowa biegu schodów (pomiędzy poręczami lub innymi przeszkodami) jest odpowiednia.	100%	28	0	14
Szerokość stopni jest odpowiednia.	78%	21	6	15
Schody zewnętrzne oznaczone kontrastowo.	7%	2	26	14

Wszystkie badane schody prowadzące do wejścia do budynku sądu miały odpowiednią szerokość użytkową, przy czym 78% z nich miało także odpowiednią całkowitą szerokość. Jest to pozytywna obserwacja, ponieważ prawidłowa szerokość użytkowa schodów oraz szerokość stopni schodów pozwala na komfortowe przemieszczanie się osób poruszających się przy pomocy kuli czy osoby dorosłej z dziećmi. W nieco ponad połowie badanych schodów zamontowane były poręcze na dwóch wysokościach, a w przypadku schodów szerszych niż 4 m prawie połowa z nich miała dodatkową balustradę pośrednią. Poręcze na dwóch wysokościach zapewniają bezpieczeństwo w poruszaniu się po schodach i pomagają zachować równowagę osobom z problemami w zakresie ruchu, starszym, dzieciom oraz osobom niskorosłym.

Najwięcej problemów, jeśli chodzi o dostępność monitorowanych schodów prowadzących do budynków sądowych było w obszarze prawidłowego, kontrastowego oznaczania stopni. Z uwagi na potrzeby osób słabowidzących, jak i osób starszych, ważnym jest prawidłowe oznakowanie stopni schodów, pozwalające zorientować się, ile stopni jest do pokonania oraz jaka jest ich wysokość i szerokość.

W odpowiedzi na raporty wstępne z monitoringów kilka sądów poinformowało o wprowadzeniu w życie przesłanych rekomendacji w zakresie kontrastowego oznakowania schodów. To pozytywne zjawisko poprawiające dostępność, które można zrealizować stosunkowo szybko, łatwo i niewielkim kosztem.

Wskazówki i rekomendacje

1. Oznakowanie kontrastowe schodów nie musi się wiązać z generalnym remontem czy kosztownymi wydatkami. Wystarczy oznaczyć je poprzez naklejenie kontrastowej w stosunku do koloru schodów taśmy. Należy przy tym pamiętać o oznaczaniu zarówno powierzchni poziomej schodów, jak i pionowej (podstopnica), gdyż umożliwi to zauważenie kontrastu osobom patrzącym zarówno z dołu, jak i z góry schodów.
2. Oznaczenia kontrastowe to nie tylko nieestetyczne czarno-żółte taśmy, możemy stosować dowolne kolory pasujące do wystroju, pamiętając o zachowaniu minimalnego kontrastu na poziomie 60 stopni w skali LRV.

Drzwi wejściowe

Drzwi wejściowe do budynku muszą mieć szerokość nie mniejszą niż 0,9 m oraz wysokość nie mniejszą niż 2 m⁹, mierzone w świetle ościeżnicy¹⁰, co umożliwia swobodny przejazd wózkiem. Wysokość progu w drzwiach nie powinna przekraczać 2 cm¹¹.

Konieczne jest oznaczenie szklanych lub przeszklonych skrzydeł drzwiowych dwoma kontrastowymi pasami umieszczonymi na wysokości 1,3-1,4 m (pierwszy pas) i 0,9-1 m (drugi pas). Pozwala to zminimalizować ryzyko wypadnięcia na szybę w drzwiach, gdy się jej nie zauważy.

Ponadto w drzwiach powinien znajdować się duży i wygodny uchwyt umożliwiający każdej osobie łatwy do niego dostęp i bezproblemowe otwarcie drzwi. Klasyczną klamkę należy zamontować na wysokości 0,8-1,2 m od poziomu posadzki, co jest ważne dla osób poruszających się na wózkach. Nie należy również zapominać o odpowiednim kształcie – klamka typu gałka jest niewygodna w użytkowaniu i osoby o słabszym chwycie nie będą w stanie otworzyć drzwi.

W 85% monitorowanych budynków sądowych drzwi wejściowe miały odpowiednie wymiary. Szerokość drzwi jest istotna przede wszystkim z punktu widzenia osób poruszających się na wózkach, ale także osób poruszających się o kulach czy osób z dziećmi. Zapewnienie wystarczająco szerokiego wejścia pozwoli im na swobodne i komfortowe wejście do sądu.

⁹ Dz.U.2022.1225, op. cit.

¹⁰ Światło ościeżnicy – wewnętrzny, niczym nieprzesłonięty otwór ościeżnicy bez skrzydeł drzwiowych. Jest on mierzony od lica stojaka ościeżnicy do stojaka ościeżnicy lub od lica naproża do progu (za: <https://centor.com/sites/default/files/files/2018-10/Centor-glossary-PL-090818.pdf>).

¹¹ Dz.U.2022.1225, op. cit.

Grupy badawcze spotykały się niekiedy z sytuacjami, kiedy drzwi wejściowe do sądu były dwuskrzydłowe i tylko jedno ze skrzydeł było otwarte, w związku z czym wejście do sądu nie spełniało wymogu odpowiednich wymiarów. Kiedy mamy do czynienia z drzwiami dwu lub kilkukrzydłowymi należy pamiętać, żeby co najmniej jedno skrzydło drzwiowe miało odpowiednie wymiary.

W miarę możliwości technicznych i architektonicznych najlepszym rozwiązaniem byłoby montowanie w budynkach sądowych automatycznie otwieranych drzwi. To wyeliminowałoby konieczność ręcznego otwierania – nierzadko ciężkich – drzwi, co zwykle wymaga sporego wysiłku. Szczególnie osoby poruszające się na wózkach, ponieważ mają niżej położony środek ciężkości, muszą włożyć więcej energii w otwarcie masywnych drzwi.

Podobnie jak w przypadku schodów prowadzących do wejścia do budynku sądu, tak samo w obszarze drzwi wejściowych, najwięcej przypadków niedostosowania wynika z braku kontrastowego oznaczenia drzwi z przeszkleniami. Na szklanych/przeszkłonych drzwiach należy umieścić pasy w kontrastowym kolorze na dwóch wysokościach: około 0,9-1 m (wysokość wzroku dziecka i osoby poruszającej się na wózku) oraz około 1,3-1,4 m (wysokość wzroku osoby dorosłej). Szerokość każdego z pasów powinna wynosić minimum 10 cm. Takie oznakowanie pozwala zminimalizować ryzyko zderzenia się z zamkniętymi drzwiami.

Wskazówki i rekomendacje

1. Progi w drzwiach, które są większe niż 2 cm można zlikwidować wykonując małe prace remontowe. Do tego czasu każdy próg, który ma więcej niż 2 cm wysokości rekomendujemy oznaczać kontrastową taśmą. Pozwoli to z daleka zauważyć przeszkodę i zminimalizuje ryzyko potknięcia się o próg i ewentualnego upadku.
2. Przy drzwiach dwu lub kilkukrzydłowych należy pamiętać, aby co najmniej jedno skrzydło miało odpowiednie wymiary. Jeśli tak nie jest, rekomendujemy pozostawienie wszystkich skrzydeł drzwi otwartych.
3. Przy drzwiach otwieranych ręcznie rekomendujemy zamontowanie siłowników wspomagających ich otwieranie, co ułatwi dostanie się do wnętrza budynku szczególnie osobom poruszającym się na wózkach oraz osobom niskorosłym.
4. Przed zakupem klamki rekomendujemy wykonać prosty test i spróbować otworzyć drzwi śliskimi rękami (np. posmarowanymi kremem), bez użycia dłoni (np. łokciem). Bezproblemowe otwarcie drzwi w takich warunkach gwarantuje, że każdy będzie w stanie je otworzyć bez konieczności użycia

dużej siły.

Dostępność wewnątrz budynku

Biuro Obsługi Interesantów lub punkt informacyjny

W budynku sądu powinno zostać utworzone Biuro Obsługi Interesantów (dalej: BOI) lub punkt informacyjny. Najlepiej, gdyby taki punkt był zlokalizowany w odległości nie większej niż 0,5 m od wejścia do budynku. Jeśli nie jest to możliwe, należy czytelnie oznaczyć drogę dojścia do takiego punktu. Najlepiej, gdyby prowadziła tam ścieżka o innej fakturze – oznaczona systemem FON (ang. TWSIs – Tactile Walking Surface Indicators – dotykowe wskazówki orientacyjne)¹². BOI powinno być również wyróżnione kolorystycznie lub poprzez elementy architektury, co pozwoli dostrzec jego lokalizację również osobom z niepełnosprawnością wzroku.

Miejsce obsługujące interesantów należy zaprojektować w sposób umożliwiający korzystanie z niego zarówno osobom w pozycji stojącej, jak i siedzącej. Osoba poruszająca się na wózku powinna móc frontem podjechać do lady/stolika dla interesantów i skorzystać z blatu. Optymalnym rozwiązaniem będzie obniżenia lady w BOI do wysokości maksymalnie 0,8 m na odcinku o długości minimum 0,9 m¹³. Pracownicy przyjmujący w BOI powinni być widoczni dla wszystkich interesantów, w tym osób poruszających się na wózku i niskiego wzrostu. Ważne jest także zapewnienie prawidłowego oświetlenia. Należy unikać ostrego światła padającego zza pleców pracowników.

W większości z monitorowanych budynków było Biuro Obsługi Interesantów lub punkt informacyjny, które były zlokalizowane w pobliżu wejścia. Jeżeli nie było takiego punktu w badanym budynku, to przede wszystkim, dlatego że sąd mieścił się w dwóch lub kilku budynkach, a BOI znajdowało się tylko w jednym z nich.

W większości monitorowanych instytucji BOI lub punkty informacyjne były wyposażone w ladę o prawidłowych wymiarach – korzystanie z nich było więc komfortowe także dla osób ze szczególnymi potrzebami. Prawie w 90% przypadków pracownik BOI był widoczny zarówno dla osoby stojącej, jak i siedzącej. Zapewnienie widoczności osoby przyjmującej w BOI z tych dwóch

¹² Na podstawie normy ISO 21542:2011).

¹³ K. Kowalski, „Projektowanie bez barier – Wytyczne”, wyd. Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji

perspektyw jest niezwykle ważne w kontekście zapewnienia dostępności osobom poruszającym się na wózku oraz osobom niskiego wzrostu.

Tabela 9. Biuro Obsługi Interesanta/punkt informacyjny

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
W budynku znajduje się Biuro Obsługi Interesanta (BOI) lub punkt informacyjny.	79%	27	7	0
BOI lub punkt informacyjny jest zlokalizowany w pobliżu wejścia.	85%	23	4	7
BOI lub punkt informacyjny jest wyróżniony przez elementy architektury, różne materiały i wizualny kontrast.	56%	15	12	7
Dojście do BOI lub punktu informacyjnego jest oznaczone zmienną fakturą w podłodze.	11%	3	24	7
Lada BOI lub punktu informacyjnego na odcinku przynajmniej 0,9 m jest obniżona do wysokości maks. 0,8 m.	85%	23	4	7
Lada BOI lub punktu informacyjnego na odcinku przynajmniej 0,9 m jest obniżona do wysokości maks. 0,8 m.	89%	24	3	7

Nieco ponad połowa punktów przyjmujących interesantów odróżniała się od innych części budynku zastosowanymi elementami architektonicznymi, użytymi materiałami i kontrastem wizualnym. Biuro Obsługi Interesantów jest jednym z miejsc w sądzie, z którego najczęściej korzystają osoby przychodzące do sądu. Jego wizualne wyróżnienie ułatwia zlokalizowanie go i jest pomocne dla osób z niepełnosprawnościami. Wizualne wyróżnienie przestrzeni jest pomocą również dla osób starszych, które często mają problem z orientacją w obcych dla siebie przestrzeniach.

Tylko zaledwie w 3 z 27 zbadanych przypadków zapewniono dojście oznaczone zmienną fakturą. Zastosowanie ścieżki oznaczonej systemem FON pozwoliłoby na komfortowe dotarcie do punktu osobie niewidomej.

Wskazówki i rekomendacje

1. Jeśli nie ma możliwości zlokalizowania Biura Obsługi Interesantów lub punktu informacyjnego w odległości do 0,5 m od wejścia, należy czytelnie oznaczyć drogę dojścia do niego w sposób wizualny – stosując piktogramy, schemat rozmieszczenia budynku w formie mapy i/lub dotykowy/głosowy, pasy prowadzące w posadzce, plan tyflograficzny, informację głosową (automatyczną lub udzielaną przez pracownika).
2. Jeżeli sąd zlokalizowany jest w kompleksie budynków, a BOI mieści się tylko w jednym z nich, należy w każdym budynku udostępnić informacje o tym, gdzie punkt się znajduje i jak do niego dotrzeć.

3. Jeżeli budynki sądu znajdują się z dala od siebie (np. na innej ulicy), rekomendujemy, aby w budynku, gdzie nie ma BOI zorganizować punkt informacyjny, w którym interesanci mogliby otrzymać wszystkie interesujące ich informacje i wskazówki.
4. Urządzając BOI należy zadbać o to, aby zarówno sam punkt, jak i osoby w nim obsługujące były widoczne również przez osoby niskiego wzrostu i osoby poruszające się na wózku.

Pętle indukcyjne

Z uwagi na wnioski płynące z przeprowadzonych badań, postanowiliśmy wyodrębnić kwestię dostępności pętli indukcyjnej w sądach.

W stanowiskową pętlę indukcyjną¹⁴ powinno być wyposażone przede wszystkim Biuro Obsługi Interesantów. O możliwość skorzystania z takiej pętli należy również zadbać w sali rozpraw. Koniecznym jest, by każde miejsce, w którym znajduje się pętla indukcyjna było oznaczone odpowiednim piktogramem¹⁵, a personel przeszkolony z zasad jej działania i użytkowania.

Tabela 10. Pętle indukcyjne

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
BOI lub punkt informacyjny jest wyposażony w stanowiskową pętlę indukcyjną.	67%	18	9	7
Stanowisko wyposażone w pętlę indukcyjną jest oznaczone za pomocą odpowiedniego piktogramu.	86%	18	3	13
W budynku znajdują się sale rozpraw wyposażone w pętlę indukcyjną.	10%	3	27	3
Sale rozpraw wyposażone w pętlę indukcyjną są oznaczone odpowiednim znakiem graficznym.	0%	0	8	25

Na 27 Biur Obsługi Interesantów poddanych badaniu, jedynie 18 było wyposażonych w stanowiskową pętlę indukcyjną. W większości miejsc, gdzie pętle te były umieszczone na stałe, znajdowało się prawidłowe oznakowanie za pomocą piktogramu.

Najwięcej informacji na temat dostępności i funkcjonowania pętli indukcyjnej dostarczyły nam dodatkowe informacje zebrane przez zespoły badawcze. W dużej mierze sądy były wyposażone w tylko jedną pętlę indukcyjną, która była przenośna i w razie potrzeby używana także w sali rozpraw. Tylko 3 sale sądowe były zaopatrzone w pętlę indukcyjną, przy czym na ogół nie były

¹⁴ Dz.U.2022.2240, op. cit.

¹⁵ Zgodnie z normą PN-EN 60118-4:2015-06.

to pętle stale umieszczone w tych salach, ale przenośne. Stąd też żadna z sal nie miała odpowiedniego oznakowania o wyposażeniu w taką pętlę. Optymalnym rozwiązaniem byłoby stosowanie w salach rozpraw pętli obwodowych lub montaż macierzowych pętli indukcyjnych, które gwarantują najwyższą jakość dźwięku. Minusem tych rozwiązań są oczywiście koszty i stałość instalacji wymienionych systemów. Rozwiązaniem pośrednim są pętle przenośne, których możemy używać w dowolnej sali rozpraw. Nie powinno dochodzić do sytuacji, w których na stanie jest tylko jedna pętla indukcyjna, przenoszona w razie potrzeby z BOI do sali rozpraw. Z przeprowadzonych badań wynika, iż właśnie taką praktykę stosują niektóre sądy. Biuro Obsługi Interesantów powinno być stale wyposażone w pętlę indukcyjną. Nie może dochodzić do sytuacji, kiedy interesant słabosłyszący, wspomagający się aparatem słuchowym, nie może załatwić sprawy w BOI, ponieważ pętla indukcyjna używana jest w innym miejscu (np. w sali sądowej).

Grupy badawcze monitorujące sądy zwróciły uwagę również na nieprawidłowości w użytkowaniu pętli indukcyjnej. W kilku z badanych budynków BOI było wyposażone w pętle indukcyjne, ale były one wyłączone. Dopiero na prośbę badaczy pracownicy włączali pętle. Ich uruchomienie zajmowało średnio 30 minut. Takie sytuacje wprowadzają w błąd osoby chcące skorzystać z pętli. Z jednej strony oznaczenia zastosowane w sądzie wskazują na wyposażenie (np. BOI) w pętlę indukcyjną, z drugiej zaś jest ona niedostępna, bo nie jest włączona.

W jednym z badanych budynków odnotowano sytuację, kiedy mimo wyposażenia BOI w pętlę nie można było z niej skorzystać, bowiem tylko jeden pracownik potrafił ją obsłużyć, a w trakcie prowadzenia monitoringu był na urlopie.

Dwukrotnie zdarzyło się, że nawet uruchomione pętle nie spełniały swoich funkcji, bo były niesprawne. Zespoły badawcze mierzyły zakres działania pętli za pomocą testerów do tego przeznaczonych.

W odpowiedzi na przesłane raporty wstępne z monitoringów otrzymano kilka informacji o wdrożeniu zaproponowanych rekomendacji i usprawnieniu działania pętli indukcyjnych.

Wskazówki i rekomendacje

1. Pętla indukcyjna powinna stale znajdować się w każdy Biurze Obsługi Interesantów lub punkcie informacji – nie może być okazjonalnie przenoszona w inne miejsca.
2. Jeśli w budynku nie ma sal sądowych wyposażonych w pętle indukcyjne, rekomendujemy zakup przenośnych pętli indukcyjnych, które będą używane w sali rozpraw w zależności od potrzeby.
3. Pętle powinny być uruchomione w godzinach przyjęć interesantów. Należy przeszkolić personel z zasad działania i użytkowania pętli, by nie dochodziło do sytuacji, kiedy nie można z niej skorzystać, ponieważ nikt nie umie jej obsłużyć.
4. Należy regularnie sprawdzać stan techniczny pętli, aby upewnić się, że działa prawidłowo. Rekomendujemy zaopatrzenie się w tester pętli indukcyjnej.
5. Pętla indukcyjna jest rozwiązaniem pozwalającym zachować dyskrecję i jednocześnie gwarantującym dostępność informacji dla osób słabosłyszących. Nikt nie skorzysta jednak z nieoznaczonej pętli. Stąd też każde miejsce wyposażone w pętlę indukcyjną (niezależnie od tego, czy zamontowaną na stałe czy przenośną) należy prawidłowo oznaczyć.

Dostęp do tłumaczenia na Polski Język Migowy

Podmioty użyteczności publicznej zobowiązane są do zapewnienia możliwości skorzystania z tłumaczenia na Polski Język Migowy (PJM). Może się ono odbyć bezpośrednio¹⁶ lub za pomocą tłumacza on-line.¹⁷ W przypadku tłumaczenia na odległość należy zapewnić odpowiednie warunki techniczne (skonfigurowany sprzęt, odpowiednią szybkość łącza, kamerę przekazującą obraz w dobrej jakości) oraz personalne (przeszkolony z zakresu obsługi sprzętu pracownik). Ponadto miejsce, w którym zapewniamy tłumaczenie na PJM, powinno być oznaczone odpowiednim piktogramem.

¹⁶ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 września 2017 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz.U.2017.1824).

¹⁷ Dz.U.2022.2240, op. cit.

Tabela 11. Dostęp do tłumaczenia na PJM

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
W budynku umożliwiono bezpośredni dostęp do tłumacza języka migowego.	42%	14	19	1
Miejsce, gdzie dostępne jest tłumaczenie na PJM, jest odpowiednio oznaczone znakiem graficznym.	63%	12	7	15
W budynku umożliwiono zdalny dostęp do tłumacza języka migowego przez wideokonferencję.	67%	20	10	4
Miejsce, gdzie dostępne jest zdalne tłumaczenie na PJM, jest odpowiednio oznaczone znakiem graficznym.	68%	15	7	12
Pracownicy instytucji umieją zainicjować usługę zdalnego tłumaczenia (np. odnaleźć i włączyć program na komputerze).	95%	19	1	13
Warunki techniczne dla zdalnego tłumaczenia na język migowy są odpowiednie.	84%	16	3	14

Tylko w 42% monitorowanych budynków sądów umożliwiono bezpośredni dostęp do tłumacza języka migowego, przy czym tylko w 63% prawidłowo oznaczono możliwość skorzystania z jego pomocy. W większym zakresie, bowiem aż w 66% badanych obiektów zapewniono zdalny dostęp do tłumacza języka migowego przez wideokonferencję, z czego 68% z nich miała prawidłowe oznaczenie. Poza jednym przypadkiem wszyscy pracownicy sądów, w których dostępna była opcja skorzystania z tłumacza on-line, potrafili zainicjować obsługę zdalnego tłumaczenia. W większości spełnione były również potrzebne do tego warunki techniczne.

Wskazówki i rekomendacje

1. Przepisy dopuszczają dwie możliwości zapewnienia tłumaczenia na Polski Język Migowy – stacjonarną i zdalną.

Obie mają swoje plusy i minusy, jednak z uwagi na wysokie koszty i ograniczony dostęp do tłumaczy PJM przez cały czas, rekomendujemy wariant tłumaczenia w formule on-line. Należy pamiętać, że głównym celem podejmowanych działań powinno być zapewnienie równego dostępu do usług. Jeżeli nikt nie musi specjalnie umawiać się na wizytę w sądzie, to dlaczego osoba głucha/Głuchy miałby to robić?

2. Miejsca, w których jest możliwość skorzystania z pomocy tłumacza PJM (czy to stacjonarnej, czy zdalnej), należy prawidłowo i czytelnie oznaczyć. W ten sposób każdy, kto takiej pomocy potrzebuje, będzie wiedział, że może z niej skorzystać. Informację taką należy zamieścić również na stronie internetowej sądu z dokładnym określeniem, czy tłumaczenie jest zdalne, czy bezpośrednie, a w przypadku tłumaczenia bezpośredniego – jaki jest minimalny czas oczekiwania na tłumaczenie,

czy tłumaczenie jest dostępne tylko w BOI, czy również podczas rozpraw itd. Dobrą praktyką będzie również umieszczenie informacji o dostępie do tłumaczenia na PJM w formie wideo zawierającej przetłumaczone informacje w języku polskim również na PJM.

Wokandy

Tablice, na których wyświetlana jest wokanda, należy montować w tak sposób, aby nikt się nie mógł o nie uderzyć (szczególnie głową przez osoby poruszające się na wózkach oraz osoby niskiego wzrostu lub osoby z niepełnosprawnościami wzroku). Wokandy zatem nie powinny odstawać od ściany na więcej niż 10 cm.

Tabela 12. Wokandy

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Wokandy (listy spraw wywieszone lub wyświetlone przy salach rozpraw) są czytelne zarówno z pozycji stojącej, jak i siedzącej.	65%	20	11	3
Informacje zamieszczone na wokandach są czytelne zarówno dla osób patrzących z pozycji stojącej jak i siedzącej.	40%	12	18	3
Informacje zamieszczone na wokandach elektronicznych przewijają się w tempie nie szybszym niż 10 sekund na stronę.	83%	20	4	10
Na poszczególnych kondygnacjach umieszczone są czytelne informacje o numerze piętra widoczne zarówno dla osób poruszających się po budynku schodami, jak i windą.	55%	17	14	3

Wokandy muszą być czytelne. Informacje na nich zamieszczone należy pisać czcionką bezszeryfową (pismo o kroju pozbawionym ozdobników w postaci szeryfów – końcówki znaków są proste) o wielkości co najmniej 3 mm. Wokanda powinna być umieszczona na takiej wysokości, by można się było zapoznać z jej treścią zarówno z pozycji stojącej, jak i siedzącej (montaż na wysokości w przedziale 1,2-1,6 m).

Jeżeli wokanda wyświetlana jest na ekranach elektronicznych trzeba zapewnić odpowiedni kontrast oraz zastosować materiały nieodbijające światła. Informacje zamieszczone na wokandach nie mogą przewijać się w tempie szybszym niż 10 sekund na stronę.

W 20 z 31 zbadanych przypadków wokandy były czytelne zarówno z pozycji stojącej, jak i siedzącej. Tylko w 40% monitorowanych wokand informacje na nich zawarte były czytelne i spełniały wymóg rodzaju i wielkości użytej czcionki, a w przypadku wokand elektronicznych również wymóg

zapewnienia odpowiedniego kontrastu i braku refleksów świetlnych. Sprawdzano to zarówno z perspektywy osoby stojącej, jak i siedzącej. Tylko w 12 sądach wokandy spełniały wszystkie badane kryteria. Należy zauważyć, że brak dostosowania wokand choć w jednym ze wskazanych obszarów powoduje trudności z dostępem do treści na niej zawartych. Jeśli chodzi o wokandy na ekranach elektronicznych, to aż 83% wyświetlało treści w odpowiednim tempie, nie szybszym niż 10 sekund na stronę. To optymalny czas pozwalający osobom słabowidzącym i mającym problemy z czytaniem na zapoznanie się z wyświetlanymi na wokandzie informacjami.

Wskazówki i rekomendacje

1. Planując miejsce umieszczenia tablicy informującej o rozprawach wyznaczonych na konkretny dzień, należy zadbać o to, aby informacje na niej umieszczone były widoczne zarówno dla osoby stojącej, jak i siedzącej na ławce/wózku lub osoby niskiego wzrostu.
2. Jeśli w budynku znajdują się tablice z wokandą, które odstają od ściany na odległość większą niż 10 cm, należy je kontrastowo oznaczyć i zabezpieczyć. Jednym ze sposobów jest umieszczenie np. elementów wyposażenia lub mebli w taki sposób, aby uniemożliwić uderzenie w gablotę (oczywiście jedynie, kiedy szerokość korytarza na to pozwala).
3. Jeżeli wokanda wyświetla się na urządzeniu elektronicznym, które odbija światło, rekomendujemy naklejenie matowej folii niwelującej lub w znaczący sposób zmniejszającej odbicie zarówno światła dziennego, jak i sztucznego.

Dostęp do informacji

We wcześniejszych rozdziałach tego poradnika pokazaliśmy już, że najistotniejszą kwestią jest dostęp do informacji. Żaden najbardziej nawet dostosowany obszar sądu nie będzie spełniał swojej funkcji, jeśli nie nikt nie będzie wiedział, że jakieś dostosowanie jest dostępne.

W budynku sądu najważniejsze jest odpowiednie oznakowanie, które umożliwi każdej osobie łatwe dotarcie do celu. Najczęściej szuka się informacji na temat lokalizacji Biura Obsługi Interesantów, biura podawczego, kasy sądowej, toalet, pięter, wind, sal sądowych oraz wyjść ewakuacyjnych.

Ustawa o zapewnieniu dostępności nakłada na podmioty publiczne obowiązek zapewnienia informacji na temat rozkładu pomieszczeń w budynku, co najmniej w sposób wizualny i dotykowy lub głosowy. Jednym ze sposobów zapewnienia informacji wizualnej jest zastosowanie piktogramów,

pokazujących najważniejsze funkcje obiektu i kierunki dotarcia do najważniejszych pomieszczeń.

Należy przy tym pamiętać, by nie używać więcej niż 5 piktogramów na raz, łącznie ze strzałką kierunkową. Czcionki i obraz na piktogramie powinny kontrastować z tłem.

Tabela 13. Informacje w budynku

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Na poszczególnych kondygnacjach umieszczone są czytelne informacje o numerze piętra widoczne zarówno dla osób poruszających się po budynku schodami, jak i windą.	55%	17	14	3
Informacje umieszczone w przestrzeni budynku są czytelne (bezszerifowa czcionka, min. 3 mm wysokości znaków, odpowiednie skontrastowanie).	63%	19	11	4
Miejsce umieszczenia informacji jest tak zorientowane, aby unikać odbicia światła dziennego i sztucznego.	76%	25	8	1
W przestrzeni budynku zastosowane zostały piktogramy z podstawowymi funkcjami obiektu i kierunkami dotarcia do najważniejszych pomieszczeń.	62%	21	13	0
Czcionka i piktogramy z podstawowymi funkcjami obiektu i kierunkami dotarcia do najważniejszych pomieszczeń kontrastują z tłem.	79%	23	6	5
Brzeg tablic informacyjnych wiszących, których dolna krawędź znajduje się poniżej 2,2 m (np. gabloty), nie odstaje od płaszczyzny ściany na więcej niż 10 cm.	63%	19	11	4

Jeżeli sądy używają tablic informacyjnych, na których umieszczane są ogłoszenia sądowe, powinny one spełniać takie same wymagania, jak tablice z wokandą. Należy je montować w sposób niestwarzający zagrożenia uderzeniem (nie mogą odstawać od ściany na więcej niż 10 cm), a informacje powinny być pisane czcionką bezszeryfową o wielkości co najmniej 3 mm. Wszelkie tablice należy umieszczać na takiej wysokości, by można się było zapoznać z ich treścią zarówno z pozycji stojącej, jak i siedzącej bez konieczności zbytniego podnoszenia głowy lub oddalania się od tablicy.

Na tablicach wyświetlanych elektronicznie należy zapewnić odpowiedni kontrast oraz stosować materiały nieodbijające światła. Informacje powinny przewijać się nie szybciej niż 10 sekund na stronę.

Pożądanym rozwiązaniem jest umieszczanie dodatkowej tablicy informacyjnej zapisanej w alfabecie Braille'a oraz tyflografiki przedstawiającej układ budynku, która będzie możliwa do odczytania

w sposób dotykowy. Ponadto należy zwrócić uwagę na możliwość przekazywania informacji w sposób głosowy, np. przez system pętli indukcyjnej lub przeszkolony personel.

Tylko w nieco ponad połowie badanych budynków sądów umieszczone były czytelne i widoczne z pozycji stojącej i siedzącej informacje o numerze piętra. Sprawdzano, czy oznaczenia te znajdują się w miejscach dostępnych zarówno dla osób poruszających się o własnych siłach (np. schodami), jak i korzystających z alternatywnych metod przemieszczania (np. windy). W 21 z 34 budynków zastosowano piktogramy z podstawowymi funkcjami obiektu i kierunkami dotarcia do najważniejszych pomieszczeń, przy czym 79 % piktogramów kontrastowało z tłem, na którym zostały umieszczone. W większości informacje na tablicach były czytelne, a one same prawidłowo zamontowane. Ponadto w 76 % przypadków tablice były umieszczone w miejscu, które pozwoliło uniknąć odbijania zarówno światła dziennego, jak i sztucznego.

Wskazówki i rekomendacje

1. Kryteria dostępności piktogramów określone są normą PN-EN ISO 7010:2012 i właśnie tak skonstruowanych piktogramów powinno się używać. Oczywiście istnieje możliwość oznaczania pomieszczeń (np. toalet) powszechnie rozpoznawalnymi znakami dostosowanymi do własnej identyfikacji wizualnej. Należy jednak zadbać o odpowiednie skonstruowanie znaków w stosunku do tła, na którym się znajdują.
2. W miarę możliwości rekomendujemy oznaczanie wszystkich tablic (informacyjnych, tablic z numerami pięter oraz numerami sal rozpraw lub nazwami innych pomieszczeń) w sposób wypukły, np. dodatkowymi tabliczkami z informacjami w alfabecie Braille'a.

Ewakuacja

W sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia, niezwykle ważnym jest przemyślane i szybkie, ale zarazem spokojne podjęcie decyzji umożliwiające udzielenie pomocy możliwie wszystkim osobom znajdującym się w ewakuowanym budynku. Każdy sąd powinien ustalić indywidualny plan na wypadek zagrożenia. Optymalnym rozwiązaniem jest skonsultowanie planu ze specjalistami. Szkolenie na temat ewakuacji powinni przejść wszyscy pracownicy sądu. Szczególną uwagę należy zwrócić na pracowników ze szczególnymi potrzebami, tj. osoby z niepełnosprawnościami, osoby starsze, kobiety w ciąży. Władze sądu powinny wiedzieć, ile osób w danym momencie przebywa w budynku, by prawidłowo ustalić liczbę osób, którą należy

ewakuować. Ważne jest też, aby pracownicy sądu wiedzieli, ilu interesantów ze szczególnymi potrzebami przebywa w danym czasie w budynku sądu, by w razie potrzeby wiedzieć, komu i w jaki sposób pomóc.

Poza przeszkoleniem personelu z zasad ewakuacji, należy również zadbać o to, by osoby przebywające w budynku sądu w czasie zagrożenia były go świadome i wiedziały, co robić. Budynek powinien być wyposażony w różnego rodzaju systemy alarmowe, prawidłowe i czytelne oznaczenia dróg ewakuacyjnych oraz odpowiedni sprzęt do ewakuacji. Informacja o drogach ewakuacji powinna zostać przedstawiona zarówno w formie graficznej, jak i dotykowej oraz głosowej. W budynku należy umieścić graficzny i dotykowy plan ewakuacji, zadbać o oznaczenie dróg ewakuacyjnych za pomocą piktogramów i ścieżek dotykowych. Ponadto w budynku powinny znajdować się urządzenia umożliwiające ewakuację osób niemogących szybko poruszać się po schodach. Najpopularniejsze rozwiązania to wózki/krzesła i materace ewakuacyjne.

Należy pamiętać również o tym, aby żadne obiekty stałe znajdujące się w sądzie w czasie ewakuacji nie stanowiły potencjalnego zagrożenia. Stąd przestrzega się przed zastawianiem korytarzy niepotrzebnymi przedmiotami (np. szafami) i umieszczaniem w sądzie wykładzin i dywanów wykonanych z materiałów łatwopalnych. Drzwi wewnętrzne łączące skrzydła powinny zostać w razie potrzeby z łatwością otworzone przez każdą osobę, nawet dziecko.

Prawie we wszystkich z przebadanych budynków znajdował się dźwiękowy system powiadomienia alarmowego, przy czym tylko w dwóch przypadkach słowne komunikaty alarmowe podawane głosowo były przekazywane także przez system pętli indukcyjnych. Jedynie 33% badanych budynków miało system powiadomień świetlnych.

Tabela 14. Ewakuacja

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Słowne komunikaty alarmowe podawane głosowo są przekazywane także przez system pętli indukcyjnych.	12%	2	15	17
W budynku zastosowano oznaczenia dróg ewakuacji za pomocą pisma Braille'a lub system wypukłych znaków.	6%	2	32	0
Istnieje czytelna informacja wizualna o drogach ewakuacji w postaci piktogramów i strzałek kierunkowych.	82%	28	6	0
W budynku znajduje się dźwiękowy system powiadamiania alarmowego.	97%	32	1	0
W budynku znajduje się świetlny system powiadamiania alarmowego.	31%	10	22	0
Budynek wyposażono w urządzenia ewakuacyjne do transportu Osób z Niepełnościami, kobiet w ciąży, osób starszych (wózki, krzesła, maty, materace).	50%	17	17	0

Planując wyposażenie lub doposażenie budynku sądu w systemy alarmowe należy pamiętać o osobach, które nie usłyszą alarmów dźwiękowych albo będą miały problem z ich usłyszeniem – osoby słabosłyszące i głuche/Głusi. Prawidłowy dostęp do informacji będzie zapewniony, jeżeli komunikaty będą przekazywane przez system pętli indukcyjnych oraz za pomocą świetlnego systemu alarmowego.

Budynek sądu powinien zostać wyposażony również w czytelny plan ewakuacyjny ze szczególnym uwzględnieniem drogi ewakuacji. Oznaczenia powinny zostać podane również za pomocą pisma Braille'a, aby mogły się z nimi zapoznać osoby niewidome. W 82% badanych przypadków w budynku znajdowała się czytelna informacja o drogach ewakuacji, lecz jedynie w dwóch budynkach oznaczenie to było podane za pomocą alfabetu Braille'a.

Wskazówki i rekomendacje

1. Podczas stanu zagrożenia należy przede wszystkim zadbać o to, aby dowiedziały się o nim wszystkie przebywające w budynku osoby. Rekomendujemy wyposażenie sądu w różne systemy i oznaczenia alarmowe, zarówno głosowe, jak i świetlne oraz dotykowe. Jeśli budynek jest wyposażony w system pętli indukcyjnych, należy zadbać o przesyłanie komunikatów o zagrożeniu również przez ten system.
2. Jeżeli wśród pracowników sądu są osoby ze szczególnymi potrzebami należy rozważyć dodatkowe

przeszkolenie bezpośrednich współpracowników tych osób w sposobach ewakuacji. Dobrze by było, gdyby takie osoby były także przeszkolone z zakresu pierwszej pomocy oraz technik pomocy przy ewakuacji osób z niepełnosprawnościami.

3. Najlepszym rozwiązaniem byłoby, gdyby władze sądu ustaliły dla każdego pracownika indywidualny plan postępowania w trakcie ewakuacji.
4. Nie ma uniwersalnego modelu i zasad dotyczących ewakuacji osób o ograniczonej mobilności. Za każdym razem trzeba plan dostosować do możliwości i warunków technicznych budynków sądu, a kwestię sposobu organizowania ewakuacji osób ze szczególnymi potrzebami skonsultować ze specjalistą z zakresu ochrony przeciwpożarowej.
5. Trzeba sobie również uświadomić, że „osobą o ograniczonej mobilności” jest nie tylko osoba poruszająca się na wózku czy o kulach. Każdy, kto w momencie ewakuacji nie może szybko biegać po schodach, ma ograniczoną mobilność. W tej grupie znajdują się osoby starsze, kobiety w zaawansowanej ciąży lub osoby z czasową niepełnosprawnością (np. ze złamaną nogą).

Toalety

Toaleta jest jednym z pomieszczeń w budynku użyteczności publicznej, z którego najczęściej korzystają interesanci. W budynku każdego sądu powinna znajdować się co najmniej jedna toaleta dostosowana do osób ze szczególnymi potrzebami, przede wszystkim do osób z niepełnosprawnościami. Należy oznaczyć ją czytelnym znakiem graficznym, widocznym z korytarza, a kiedy usytuowana jest w dalszej części budynku czytelnie oznaczyć trasę dojścia.

Toaleta przystosowana powinna mieć przestrzeń manewrową o wymiarach 1,5 x 1,5 m¹⁸ z możliwością co najmniej jednostronnego transferu na muszlę klozetową (wolna przestrzeń powinna mieć szerokość minimum 0,9 m¹⁹).

Muszlę klozetową trzeba wyposażyć w obustronne uchwyty zamontowane na wysokości 0,75-0,8 m (górna krawędź uchwytu), w odległości 0,3-0,4 m od osi muszli i wystające 0,1-0,3 m przed muszlę.

Także przy umywalce należy zamontować obustronne uchwyty. Powinny się one znajdować na wysokości 0,9-1 m, nie bliżej niż w odległości 5 cm od krawędzi umywalki i przedłużone o maksymalnie 0,25 m poza krawędź umywalki.

¹⁸ Dz.U.2022.1225, op. cit.

¹⁹ <https://www.gov.pl/web/rozwój-technologie/standardy-dostepnosci-budynkow-dla-osob-z-niepelnosprawnosciami>

Umywalkę niskosyfonową należy montować na odpowiedniej wysokości, tj. górna krawędź 0,75-0,8 m od poziomu posadzki, dolna krawędź nie niżej niż 0,6-0,7 m od poziomu posadzki.

Bateria umywalkowa powinna być automatyczna (uruchamiana za pomocą fotokomórki lub przycisku) lub mieć przedłużoną dźwignię oraz przedłużoną wylewkę.

Wszystkie podajniki (na papier toaletowy, mydło, ręczniki), suszarkę do rąk i włączniki należy montować na wysokości 0,8-1,1 m od powierzchni posadzki.

Toaletę dostosowaną do potrzeb osób z niepełnosprawnościami należy wyposażyć w instalację alarmową. Przycisk/ linka wzywania pomocy powinna znajdować się na wysokości nieprzekraczającej 0,4 m od poziomu posadzki, zaś przycisk kasowania alarmu w przedziale od 0,8-1,1 m od poziomu posadzki.

Tabela 15. Toaleta dla osób z niepełnosprawnościami

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Toaleta dla osób z niepełnosprawnościami została oznaczona za pomocą odpowiedniego piktogramu.	74%	31	11	1
Toaleta dla osób z niepełnosprawnościami jest łatwa do odnalezienia, nie ma konieczności zastosowania dodatkowych oznaczeń kierunkowych.	51%	21	20	2
Wszystkie podajniki (papier toaletowy, mydło, ręczniki, suszarka do rąk) i włączniki zamontowano na wysokości 0,8-1,1 m od powierzchni posadzki.	52%	22	20	1
Toaleta oznaczona jako dostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami ma powierzchnię manewrową o minimalnych wymiarach 1,5 x 1,5 m.	48%	20	22	1
Toaleta ma wystarczającą przestrzeń transferu (0,9 m wolnej przestrzeni przynajmniej z jednej strony muszli klozetowej).	60%	25	17	1
Toaleta wyposażona jest w uchwyty po obu stronach toalety	69%	29	13	1
Toaleta wyposażona jest w uchwyty po obu stronach umywalki.	38%	16	26	1
Toaleta wyposażona jest w umywalkę niskosyfonową.	74%	31	11	1
Toaleta wyposażona jest w baterię umywalkową automatyczną lub z przedłużonym uchwytem.	33%	14	28	1
Toaleta wyposażona jest w baterię umywalkową z przedłużoną wylewką.	21%	9	33	1
Toaleta dla osób z niepełnosprawnościami wyposażona jest w instalację alarmową.	33%	14	28	1
Przycisk/linka wzywania pomocy znajduje się na wysokości nieprzekraczającej 0,4 m od poziomu posadzki	38%	8	13	22
Przycisk kasowania alarmu znajduje się na wysokości 0,8-1,1 m od poziomu posadzki.	6%	1	15	27

W większości monitorowanych budynków znajdowały się osobne toalety dla osób z niepełnosprawnościami. Jeżeli w budynku nie było takiej toalety, sprawdzano dostępność innych toalet przeznaczonych dla interesantów. W 74% toalet dla osób z niepełnosprawnościami ich lokalizacja była czytelnie oznaczona, lecz już tylko nieco ponad połowę można było łatwo odnaleźć. Kilka z badanych toalet było zamykanych na klucz, przy czym nie zawsze podana była informacja, gdzie ten klucz się znajduje. Czasami jego „odnalezienie” zajmowało dużo czasu i wymagało pokonywania znacznych odległości. Toalety przeznaczone dla interesantów powinny być łatwo dostępne, zarówno jeśli chodzi o ich odnalezienie, jak i dostanie się do środka.

Najwięcej problemów z dostosowaniem toalet wiązało się z zorganizowaniem ich przestrzeni wewnętrznej i wyposażeniem w odpowiednie, zamontowane na prawidłowej wysokości sprzęty. Mniej niż połowa przebadanych toalet miała prawidłową przestrzeń manewrową, pozwalającą na swobodne przemieszczanie się osobie na wózku. Tylko około 66% z monitorowanych toalet miało wystarczającą przestrzeń transferu pozwalającą na swobodne przemieszczenie się z wózka na muszlę klozetową. Dla osób poruszających się na wózkach, osób starszych lub mających trwale lub czasowe problemy z poruszaniem najważniejsze jest wyposażenie toalet oraz umywalek w obustronne uchwyty. Aż 69% przebadanych toalet była wyposażona w taki uchwyt, natomiast miało go już tylko 38% umywalek. Umywalki, najlepiej niskosyfonowe, z przedłużoną wylewką, baterią automatyczną albo z przedłużonym uchwytem powinny być umieszczone na odpowiedniej wysokości. Z przeprowadzonych badań wynika, że zasadniczo nie ma problemów z wyposażeniem toalet w umywalki niskosyfonowe. Jeśli chodzi o pozostałe wymogi dostępności, spełniają je tylko w niewielkim stopniu. Zadbanie o prawidłowo przystosowaną umywalkę pozwoli na komfortowe skorzystanie z niej przez osoby poruszające się na wózku oraz osoby niskiego wzrostu i dzieci.

Tylko 33% badanych toalet była wyposażona w instalację alarmową. Przyciski/linki, służące do wzywania pomocy i uruchomienia alarmu zarówno z pozycji siedzącej, jak i leżącej były umieszczone na prawidłowej wysokości w bardzo małej liczbie toalet. Najczęstszym błędem był brak przycisku kasującego alarm. Władze sądu najczęściej wyjaśniały to tym, że w przypadku uruchomienia alarmu przez osobę znajdującą się w toalecie, jego kasowanie następuje przez pracownika, który sprawdza, co się dzieje. Takie rozwiązanie nie jest jednak komfortowe dla użytkowników. Trudno sobie wyobrazić sytuację, kiedy osoba potrzebująca pomocy kasuje alarm bez powodu. Przycisk kasowania pozwala anulować procedurę wzywania pomocy uruchomioną przypadkowo lub np. przez dziecko znajdujące się w toalecie. Brak takiego przycisku może skutkować wtargnięciem do toalety zaalarmowanego pracownika sądu.

WNĘTRZE BUDYNKU
miejsca dostępne dla każdego i oznaczone:

BOI

BOI: Biuro Obsługi Interesantów

TOALETY

Nasi badacze często zauważali, choć nie było to uwzględnione w narzędziu badawczym, że lustro w toalecie było zawieszone wysoko nad umywalką. Nie mogli więc z niego korzystać osoby na wózku lub niskiego wzrostu. W toaletach w niektórych sądach znajdowały się miejsca do przewijania dzieci, co należy wyróżnić jako dobrą praktykę w zakresie zapewnienia dostępności rodzicom z małymi dziećmi.

Wskazówki i rekomendacje

1. Nie zawsze można odpowiednio dostosować toalety. Spowodowane jest to przede wszystkim ograniczeniami architektonicznymi budynku. Przy planowaniu remontu pomieszczeń sanitarnych trzeba zastanowić się, co się uda, a z czego trzeba będzie zrezygnować. Być może likwidując pomieszczenie, w którym przechowywane są środki czystości, będzie można wygospodarować odpowiednią przestrzeń manewrową. A może, jeżeli nie da się zorganizować dostępnej toalety na parterze i budynek wyposażony jest w windę uda się przebudować toaletę na piętrze.
2. Wszelkie wątpliwości związane z planowaniem przestrzeni toalety warto i należy konsultować z projektantami specjalizującymi się w dziedzinie dostępności architektonicznej. Każdy projekt i na każdym etapie jego realizacji trzeba nadzorować. W ten sposób uda się wyłapać rozwiązania, których nie da się zrealizować w konkretnej przestrzeni.
3. Rekomendujemy, aby w każdej toalecie, nie tylko w tej dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, zadbać o odpowiednio skonstrastowane elementy wyposażenia. Należy unikać urządzania toalety w jednym kolorze (np. biała podłoga, białe ściany, białe elementy wyposażenia) lub przy zastosowaniu zestawień kolorystycznych wywołujących nieprzyjemne odczucia.

4. Lustra należy montować na takiej wysokości, by mogły się w nich przejrzeć również osoby na wózku.
5. Zawsze, najważniejsza jest jasna informacja o tym, gdzie w budynku można znaleźć dostosowane pod względem dostępności toalety. Rekomendujemy zamieszczenie takich informacji na stronie internetowej. Przygotowując taką informację można skorzystać z pytań zawartych w naszym narzędziu badawczym, zebranych w Tabeli 15 na stronie 41 tego poradnika.

Komunikacja pionowa

Największe dostosowanie i najmniej problemów organizacyjnych zapewnia zorganizowanie przestrzeni na jednym poziomie. Jest to jednak bardzo trudne, a nawet nie zawsze możliwe – sądy to duże jednostki organizacyjne, często zlokalizowane w starych budynkach. Należy jednak pamiętać, aby w ramach jednej kondygnacji nie było różnic w poziomach posadzki (wysokie progi, pojedyncze stopnie). Gdyby nie dało się wyeliminować wszystkich przeszkód, trzeba ułatwić ich pokonanie przy pomocy pochylni, podnośnika lub windy.

Windy

Kilkupoziomowy budynek najlepiej wyposażyć w windę. Lokalizacja wind(y) powinna być czytelnie oznaczona, by każdy mógł ją łatwo znaleźć.

Prawidłowo dostosowana winda powinna spełniać niżej wskazane wymagania.

Odległość pomiędzy drzwiami przystankowymi windy a przeciwległą ścianą lub inną przegrodą nie może być mniejsza niż 1,6 m. Winda powinna mieć zewnętrzny panel sterujący umieszczony na wysokości 0,8-1,2 m od posadzki, wyposażony w przyciski z oznaczeniami brajlowskimi oraz wypukłą grafikę – bezpośrednio na przyciskach lub po ich lewej stronie. Przy drzwiach do kabiny należy umieścić sygnalizację wizualną, informującą o otwieraniu i zamykaniu się drzwi (wyświetlacz), kierunku ruchu windy (wyświetlacz) i numerze lub nazwie piętra (wyświetlacz na ścianie). Minimalne wymiary kabiny to 1,1 x 1,4 m²⁰, zaś minimalna szerokość drzwi to 0,9 m.

Drzwi powinny otwierać się i zamykać automatycznie oraz być wyposażone w system zatrzymujący ich zamykanie, jeżeli jakkolwiek przedmiot lub osoba przeszkodzi w ich zamknięciu.

²⁰ Dz.U.2022.1225, op. cit.

Kabinę nieprzelotową należy wyposażyć w lustro zamontowane na wysokości od poziomu 0,4 m powyżej poziomu posadzki do poziomu 1,8-2 m oraz poręcz umieszczoną na wysokości 0,9 m.

Wewnętrzny panel sterujący powinien być umieszczony na wysokości 0,8-1,2 m w odległości nie mniejszej niż 0,5 m od narożnika kabiny i wyposażony w dodatkowe oznakowania dla osób niewidomych i słabowidzących (oznaczenia w języku Braille'a lub wypukłe oznaczenia przycisków) oraz przycisk kondygnacji „zero”, dodatkowo wyróżniony kolorystycznie i dotykowo. Ponadto wewnętrzny panel sterujący również powinien być wyposażony w system informujący głosowo, na którym piętrze winda się zatrzymała i w którą stronę zmierza.

W kabinie windy powyżej panelu sterującego lub nad drzwiami windy powinien być umieszczony wyświetlacz pokazujący numer piętra, na którym znajduje się kabina windy.

Budynki sądów, w których prowadzono monitoringi, w znacznej większości były wyposażone w co najmniej jedną windę. Jeżeli nie było windy oznaczało to zazwyczaj, że budynek nie miał dostatecznych możliwości technicznych, żeby ją zamontować. Pozytywnym jest to, że w większości windy spełniały wszystkie wymogi. Najczęściej brakowało sygnałów dźwiękowych informujących o otwieraniu i zamykaniu drzwi windy oraz o przyjeździe windy na dane piętro i kierunku jej dalszego poruszania. W większości wind nie zastosowano również dodatkowego (wizualnego i dotykowego) wyróżnienia przycisku kondygnacji „zero”. Często też lustra w windach były zamontowane na nieodpowiedniej wysokości – osoby niskie lub na wózkach oraz dzieci nie mogły się w nich przejrzeć.

Wszystkie zaobserwowane nieprawidłowości można łatwo skorygować, podnosząc komfort korzystania z nich przez wszystkich. Przy serwisie lub wymianie windy warto zwracać uwagę na wszystkie aspekty.

Wskazówki i rekomendacje

1. Najważniejsze jest prawidłowe oznakowanie budynku, pokazujące, gdzie znajdują się windy i jak do nich dotrzeć.
2. Przy kilkukondygnacyjnych budynkach bez wind, trzeba zapewnić alternatywny sposób poruszania się w przestrzeni pionowej: podnośnik lub schodolaz.
3. Nie trzeba od razu kupować nowej windy. Łatwo i po stosunkowo niskich kosztach można

dostosować już istniejące windy, wymieniając sterujący panel dotykowy na panel z przyciskami i wypukłymi oznaczeniami.

Tabela 16. Windy

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Budynek wyposażony jest w windę.	88%	37	5	1
Odległość pomiędzy drzwiami przystankowymi dźwigu osobowego, a przeciwległą ścianą lub inną przegrodą jest wystarczająca.	83%	29	6	5
Zewnętrzny panel sterujący windy umieszczony jest na odpowiedniej wysokości.	89%	31	4	5
O przyjeździe windy na piętro informuje sygnalizacja świetlna.	86%	30	5	5
O przyjeździe windy na piętro informuje sygnalizacja dźwiękowa.	40%	14	21	5
O zamykaniu drzwi windy informuje sygnalizacja dźwiękowa.	31%	11	24	5
Wewnętrzny panel sterujący jest umieszczony w poprawnym miejscu (odpowiednia wysokość i odległość od narożników kabiny).	71%	25	10	5
Panel sterujący jest wyposażony w dodatkowe oznakowania dla osób niewidomych i słabowidzących.	83%	29	6	5
Wewnętrzny panel sterujący jest wyposażony w informację głosową mówiącą, na którym piętrze winda się zatrzymała i w którą stronę zmierza.	23%	8	27	5
W kabinie windy powyżej panelu sterującego lub nad drzwiami windy umieszczony jest wyświetlacz pokazujący numer piętra, na którym znajduje się kabina windy.	91%	32	3	5
Przycisk kondygnacji „zero” jest dodatkowo wyróżniony kolorystycznie i dotykowo.	37%	13	22	5
Drzwi windy otwierają się i zamykają automatycznie.	94%	33	2	5
Drzwi windy wyposażone są w system zatrzymujący ich zamykanie, jeżeli jakkolwiek przedmiot lub osoba przeszkodzi w ich zamknięciu.	97%	33	1	6
Winda ma odpowiednie wymiary.	91%	33	1	6
W kabinie znajduje się przynajmniej jedna poręcz na wysokości 0,9 m.	86%	30	5	5
W nieprzelotowej kabinie windy umieszczono lustro zamonotwane na odpowiedniej wysokości.	29%	6	15	19
Drzwi windy mają szerokość co najmniej 0,9 m.	91%	32	3	5

Schody

W budynkach kilkunastokondygnacyjnych trzeba udostępnić alternatywne dla schodów rozwiązania: widny, platformy lub pochylnie.

Nie zwalnia to jednak władz sądu z konieczności odpowiedniego dostosowania schodów dla osób, które będą się po nich poruszały.

W budynkach użyteczności publicznej należy zapewnić szerokość schodów nie mniejszą niż 1,2 m²¹. Dozwolona liczba stopni w przypadku schodów wewnętrznych w budynku użyteczności publicznej to maksymalnie 17.

Wysokość pojedynczego stopnia nie powinna przekraczać 17,5 cm, a jego szerokość należy wyliczyć ze wzoru $2H+S = \text{od } 0,6-0,65 \text{ m}$, gdzie H to wysokość, a S to szerokość stopnia. Zabrania się stosowania schodów ażurowych i zaleca się niestosowanie stopni z noskami.

Schody powinny zostać wyposażone w obustronne poręcze (również po stronie ściany), przy czym zaleca się stosowanie poręczy o wygodnym (obłym) kształcie, odsuniętych od ściany na odległość min. 5 cm i montowanych na dwóch wysokościach: 1,1 m i 0,75 m.

Konieczne jest oznaczenie stopni kolorem kontrastującym z kolorem posadzki²². Zaleca się oznaczenie co najmniej pierwszego i ostatniego stopnia, a kiedy są 3 stopnie lub więcej, należy oznaczyć każdy z nich kontrastowym pasem o szerokości 4-5 cm²³.

W odległości 0,5 m przed krawędzią pierwszego stopnia schodów w dół oraz przed krawędzią pierwszego stopnia schodów w górę należy ułożyć specjalne maty lub płytki o fakturze ostrzegawczej i szerokości nie mniejszej niż 0,4 m i nie większej niż 0,6 m na całej szerokości schodów²⁴.

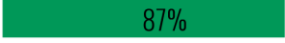
²¹ Dz.U.2022.1225, op. cit.

²² Dz.U.2022.1225, op. cit.

²³ Norma ISO 21542:2011

²⁴ Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 10 września 1998 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budowle kolejowe i ich usytuowanie (Dz.U.1998.151.987)

Tabela 17. Klatki schodowe

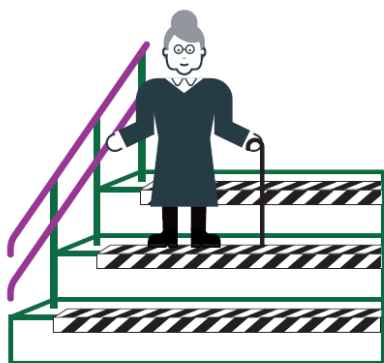
	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Szerokość biegu schodów jest odpowiednia (większa lub równa 1,2 m).	92%	48	4	3
Początek i koniec biegu schodów jest wyróżniony przy pomocy kontrastowego koloru zarówno na płaszczyźnie pionowej jak i poziomej	31%	16	36	3
Schody oznaczone są za pomocą zmiennej faktury (kafelki z wypukłościami, maty z wypukłościami).	21%	11	41	3
Schody wyposażone są w poręcze zamontowane na dwóch wysokościach (1,10 m i 0,75 m).	8%	4	48	3
Schody w budynku można ominąć używając windy/platformy/podnośnika.	87%	45	7	3

Ponadto na każdym piętrze budynku powinno się umieścić czytelne informacje o numerze piętra, widoczne zarówno dla osób poruszających się po budynku schodami, jak i windą.

W większości z przebadanych klatek schodowych szerokość stopni była odpowiednia, a wręcz większa niż minimalnie wymagana szerokość 1,2 m. Najczęściej też można było ominąć schody używając windy, platformy lub podnośnika.

Najwięcej problemów stwarzało wyposażenie w poręcze na dwóch wysokościach oraz prawidłowe oznakowanie schodów. Poręcze na dwóch wysokościach ułatwiają bezpieczne poruszanie się po schodach osobom różnego wzrostu. Natomiast kontrastowe oznakowanie schodów pozwoli dostrzec ich początek i koniec szczególnie osobom z niepełnosprawnościami wzorku. Co prawda oznaczenie schodów za pomocą zmiennej faktury może nasręczać problemów i być kosztowne, jednak zapewnienie odpowiedniego oznaczenia kolorystycznego początku i końca schodów nie jest ani trudne, ani nie wymaga dużych nakładów finansowych. Trzeba tylko nakleić taśmę w kolorze kontrastującym do koloru schodów. Po wysłaniu raportów wstępnych z monitoringów zauważyliśmy pozytywną reakcję sądów, które w większości zastosowały rekomendowane oznakowanie schodów.

WNĘTRZE BUDYNKU – miejsca dostępne dla każdego i oznaczone:

SCHODY:

- szerokie, z dwiema poręczami
- stopnie na płaszczyźnie poziomej i pionowej oznaczone kontrastowo

WINDA

Wskazówki i rekomendacje

1. Szerokość stopni w przedziale 30-35 cm przyjmuje się za wygodną.
2. Poręcze nie powinny nagle się ucinać, należy je zakończyć w sposób umożliwiający bezpieczne użytkowanie (np. „wywinąć” w dół).

Komunikacja pozioma – korytarze i pomieszczenia sądowe

Należy zadbać o to, aby korytarze były możliwie szerokie i nie znajdowały się na nich zbędne przeszkody architektoniczne, jak ławki czy szafy. Minimalna szerokość korytarza w budynkach użyteczności publicznej wynosi 1,2 m²⁵ i jest to szerokość pozwalająca na swobodne minięcie się osoby na wózku z pieszym. Natomiast optymalna szerokość korytarza to 1,8 m, umożliwiająca swobodne minięcie się dwóch osób na wózkach/z wózkami. Dopuszczalne są sporadyczne

²⁵ Dz.U.2022.1225, op. cit.

przewężenia korytarza do szerokości 0,9 m na odcinku nie przekraczającym 0,5 m.

Materiały, z których wykonano posadzki, powinny zachowywać właściwości antypoślizgowe (wartość poślizgu [PTV lub SRV] nawierzchni mokrej nie może być niższa niż 36 jednostek²⁶) oraz nie odbijać światła (nie powodować zjawiska olśnienia). Wszystkie drzwi wewnętrzne powinny mieć minimalną szerokość 0,9 m i wysokość 2 m w świetle ościeżnicy, progi w drzwiach nie mogą natomiast przekraczać wysokości 2 cm. Skrzydła drzwiowe wykonane z przezroczystych tafli powinny zostać oznaczone kontrastowo przynajmniej dwoma pasami o szerokości co najmniej 10 cm, od 1,3 do 1,4 m (pierwszy pas) i od 0,9 do 1 m (drugi pas).

Ponadto należy zadbać o to, aby zapewnić kontrast między podłogą a ścianami, co pozwoli na łatwiejsze poruszanie się osobom z niepełnosprawnością wzroku. Framugi drzwi powinny zostać skontrastowane w stosunku do ściany, w której są umieszczone. Minimalny kontrast wynosi 30 LRV²⁷. Klamki powinny zachować taki sam kontrast jak framugi drzwi (30 LRV²⁸) oraz być wygodne i możliwe do obsłużenia jedną ręką.

---

²⁶ The Assessment of Floor Slip Resistance. The UK Slip Resistance Group Guidelines, wyd. 5/2016; PN-EN 15534-4:2015 Kompozyty wytworzone z materiałów na bazie celulozy i tworzyw termoplastycznych (powszechnie zwane kompozytami polimerowodrzewnymi (WPG) lub kompozytami z włóknem naturalnym (NFC)) Część 4: Specyfikacje profili podłogowych i płytek; A. Ambroziak, „Badanie odporności na poślizg powłok żywicznych”, Materiały Budowlane 9/2017 (541), s. 35-37; Workplace health, safety and welfare. Workplace (Health, Safety and Welfare). Regulations 1992. Approved Code of Practice, L24 HSE Books 1992; ISBN 978 0.

²⁷ Norma ISO 21542:2011, pkt B.7.2.3. S

²⁸ Ibidem.

Tabela 18. Korytarze i pomieszczenia sądowe

	% tak	tak	nie	nie dotyczy
Korytarze mają odpowiednią szerokość.	98%	62	1	0
Stosowane materiały wykończeniowe nawierzchni podłóg mają właściwości antypoślizgowe.	45%	28	34	0
W ramach jednej kondygnacji budynku brak zmian poziomów (także pojedynczych stopni) lub można je pokonać na wózku.	82%	51	11	1
Meble (stoliki, krzesła, elementy wiszące itp.) nie utrudniają poruszania się po korytarzach i nie zawężają wymaganej szerokości korytarza.	87%	54	8	1
Drzwi wewnętrzne mają odpowiednie wymiary.	92%	57	5	1
Wszystkie progi są mniejsze niż 2 cm.	69%	42	19	2
Klamki można obsługiwać jedną ręką, nie wymagają mocnego ściskania i chwytania.	92%	57	5	1
Klamki są skonstruowane w stosunku do koloru drzwi.	65%	40	22	1
Framugi drzwi oraz drzwi są w kolorze kontrastowym do koloru ściany, w której się znajdują.	69%	43	19	1
Występują drzwi lub przegrody z dużymi przeszkleniami.	60%	37	25	1
Skrzydła drzwiowe, wykonane z przezroczystych tafli, są oznaczone kontrastowo.	30%	13	31	19
Pomieszczenia są zaaranżowane w sposób przewidywalny, uporządkowany, z odpowiednio wydzielonymi kolorystycznie ciągami komunikacyjnymi.	81%	43	10	3
Dywany i wykładziny podłogowe są na stałe przymocowane do podłoża.	50%	8	8	47
Oświetlenie sztuczne pomieszczeń równomiernie oświetla całą ich powierzchnię.	85%	53	9	1
Wszystkie stanowiska obsługujące petentów są dostępne dla osób m.in. poruszających się na wózkach.	51%	23	22	18

Należy zadbać o to, aby w pomieszczeniach sądowych sztuczne oświetlenie równomiernie oświetlało całą przestrzeń. Ponadto trzeba pamiętać, aby każde miejsce, w którym przyjmuje się i obsługuje interesantów miało ladę/stolik obniżony do minimalnej wysokości 0,8 m na odcinku o długości minimum 0,9 m.

Na korytarzach i w pomieszczeniach sądowych należy zadbać o to, by ewentualnie znajdujące się tam dywany i wykładziny były na stałe przymocowane do podłoża.

Korytarze i pomieszczenia sądowe poddane monitoringowi w większości spełniały wszystkie kryteria dostępności. Badacze mieli najwięcej zastrzeżeń do braku właściwości antypoślizgowych powierzchni podłóg. Ten wymóg należy koniecznie spełnić, aby zapewnić osobom z ograniczoną ruchomością, poruszającym się o kulach lub starszym komfort bezpiecznego poruszania się po korytarzach. Zminimalizuje to również ryzyko upadku i urazu.

Badacze mieli najwięcej zastrzeżeń, jeśli chodzi o kontrastowe oznakowanie poszczególnych elementów drzwi. Odpowiednie kontrastowe oznakowanie klamek i framug drzwiowych w stosunku do koloru drzwi pozwoli na zorientowanie się w przestrzeni osobom słabowidzącym. Przy drzwiach z przeszkleniami ważne jest zastosowanie kontrastowych pasów/oznaczeń przeszkody na dwóch wysokościach, aby ta przeszkoda była widoczna zarówno dla osoby stojącej, jak i osoby na wózku czy dziecka. Oznakowanie pozwoli zminimalizować ryzyko zderzenia się z drzwiami. Często, sprawdzane przez nas drzwi miały tylko jeden kontrastowy pas, będący częścią ich konstrukcji. Wystarczy więc nakleić drugą taśmę na odpowiedniej wysokości.

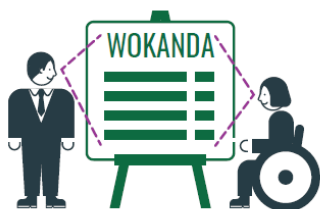
Podczas badań zaobserwowano, że wszelkiego rodzaju dywany i wykładziny umieszczone w korytarzach w większości nie były na stałe przymocowane do podłogi. Łatwo się zatem o nie potknąć i upaść.

Stanowiska służące do obsługi interesantów, inne niż BOI były też często nieodpowiednio dostosowane do potrzeb osób poruszających się na wózkach.

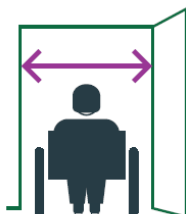
WNĘTRZE BUDYNKU – miejsca dostępne dla każdego i oznaczone:

SALE SĄDOWE: • oznaczona droga do pomieszczeń

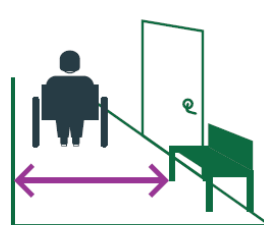
SALA 12
→

• wokanda – dobrze widoczna i umieszczona na wysokości dostępnej dla wszystkich

• odpowiednio szerokie wejście i wystarczająca przestrzeń w środku

KORYTARZE: szerokie, aby każdy mógł swobodnie się po nich poruszać

Wskazówki i rekomendacje

1. Nie wszystkie zmiany muszą być kosztowne i wymagać kapitalnego remontu budynku. W prosty i stosunkowo tani sposób można zadbać o kontrastowe oznaczenie drzwi szklanych/przeszklonych (wystarczy naklejenie pasów), skonstrastowanie framug drzwi (nie trzeba ich wymieniać, można jedynie zmienić ich kolor lub domalować wokół framugi kontrastową „ramkę”), wygodne i skonstrastowane klamki (nie ma konieczności wymiany drzwi, wystarczy zakup odpowiedniej klamki).
2. Najprostszym sposobem na zapewnienie odpowiedniej szerokości użytkowej korytarzy jest zadbanie o niezastawianie ich meblami, urządzeniami biurowymi (np. drukarki), stojącymi przez dłuższy czas wózkami z aktami czy kwiatami doniczkowymi. Utrudniają one nie tylko codzienne poruszanie się po korytarzach, ale stwarzają również realne zagrożenie podczas ewakuacji z budynku.
3. Pomieszczenia w budynkach użyteczności publicznej często są ciasne i przepełnione meblami biurowymi, co w znaczny sposób ogranicza możliwość poruszania się. Należy jednak pamiętać, że meble to wyposażenie ruchome – można je przestawić. Warto zastanowić się nad układem wyposażenia w pomieszczeniach (w tym salach sądowych) tak, aby zapewnić odpowiednie ciągi komunikacyjne.

Podsumowanie

Wyniki badań zawarte w poradniku podsumowują pracę 26 zespołów badawczych w sądach różnego szczebla w całej Polsce. Monitoring przeprowadzili członkowie i członkinie organizacji społecznych biorących udział w projekcie. Przedstawiają one pewien obraz dostępności polskich sądów. Nie jest on reprezentatywny, ponieważ badania były prowadzone zgodnie z preferencjami i możliwościami organizacji, dostarcza jednak ciekawych i inspirujących obserwacji. Stanowi ilustrację tego, co funkcjonuje dobrze, a co wymaga poprawy.

Chcielibyśmy podkreślić, że celem przygotowanych raportów dotyczących dostępności poszczególnych sądów oraz tego poradnika jest poprawa dostępu osób ze szczególnymi potrzebami do wymiaru sprawiedliwości.

Przygotowane rekomendacje nie mają wytykać błędów, ale inspirować, aby każdy mógł w łatwy sposób przyjść do sądu i załatwić w nim sprawę bez większego wysiłku.

Wdrażanie dostępności jest procesem, który wymaga czasu. Poprawa nie następuje z dnia na dzień. Wymaga zaangażowania finansowego i czasowego. Niekiedy również pokonania barier administracyjnych czy społecznych, jak przyzwyczajenia, nieuważność czy brak wiedzy. Sądy często znajdują się w reprezentacyjnych, zabytkowych budynkach. Wszelkie zmiany architektoniczne wymagają uzyskania odpowiednich zezwoleń konserwatorskich, co ogranicza możliwość działań na rzecz poprawy dostępności. Mimo tych trudności każda wdrożona rekomendacja, skutkująca poprawą dostępności jest naprawdę warta wysiłku. Nawet jeżeli nie można wprowadzić jakiejś zmiany od razu w życie, dobrze zaplanować ją w dłuższej perspektywie czasowej i konsekwentnie wprowadzać.

Zachęcamy, by w tym procesie sięgać do publikacji takich jak ten poradnik. W Państwa ręce oddajemy również narzędzie, z którego korzystali uczestnicy projektu przy badaniu dostępności, wraz z opracowaniem, jak z niego korzystać²⁹.

---

²⁹ kod QR na końcu tej publikacji

Chcielibyśmy serdecznie podziękować wszystkim uczestnikom i uczestniczkom projektu, którzy poświęcili swój czas i zaangażowali się w działania na rzecz poprawy dostępności. Szczególne podziękowania należą się:

- Fundacji Podaj Dalej im. Piotra Janaszka z Konina,
- ELSA Opole,
- ELSA Kraków,
- ELSA Poznań,
- ELSA Białystok,
- Kołu Naukowemu Nauk Penalnych UKSW,
- Kołu Naukowemu Prawa Europejskiego UW,
- Kołu Naukowemu Prolepsis,
- Kołu Naukowemu Ars bene dicendi,
- Kołu Naukowemu Praw Człowieka SWPS,
- Kołu Naukowemu Prawa Konstytucyjnego Pro Publico Bono,
- Kołu Naukowemu Prawa Konstytucyjnego TBSP UJ,
- Kołu Naukowemu Prawa Medycznego i Farmaceutycznego Ius Et Medicina,
- Stowarzyszeniu na Rzecz Rozwoju Poradnictwa Obywatelskiego w Pile.

Polecane materiały

- P. Kowalski, A. Mikołajczyk, B. Zimny, „Jak wdrażać Ustawę o zapewnieniu dostępności?” – poradnik przygotowany przez Spółdzielnię Socjalną „FADO” na zlecenie Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej
funduszeuropejskie.gov.pl/media/86764/ustawa_o_dostepnosci_poradnik.pdf
- P. Kowalski, M. Landowski, A. Błaszczak-Banasiak, „SAMORZĄD BEZ BARIER poradnik dostępności dla jednostek samorządu terytorialnego”, Spółdzielnia socjalna „FADO”
funduszeuropejskie.gov.pl/media/103401/poradnik.pdf
- Podręcznik i narzędzie do monitorowania dostępności sądów

Opracowanie poradnika: Angelika Rekowska i Bartosz Pilitowski

Współpraca: Piotr Sołowij i Małgorzata Kmiec

Korekta: Roksana Sitniewska i Sunniva Szczepanowska-Lay Projekt graficzny: Michał Popiela i Story Visio

Skład i łamanie: Karol Grzywaczewski

Druk: Pracownia Sztuk Plastycznych sp. z o.o. Zdjęcie na okładce: Wojtek Wilczyński / Forum

© Fundacja Court Watch Polska, Toruń 2022

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons:

Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez autorów zależnych

 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

ISBN 978–83–964186–7–8

Toruń 2022

Sfinansowano w ramach projektu „Wspólnie – Dostępnie – Sprawiedliwie”, numer POWR. 02.16.00-00-0120/20, finansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój.

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Fundacja
Court Watch Polska